

АЗ ИЗБИРАМ ПРОСВЕТА!

РАЗРАБОТЕНИ СПЕЦИАЛНО
ОТ АВТОРИ НА БЪДЕЩЕТЕ
УЧЕБНИЦИ ЗА 6. КЛАС

РАБОТНИ МАТЕРИАЛИ ПО ИСТОРИЯ И ЦИВИЛИЗАЦИЯ ЗА 7. КЛАС ЕВРОПЕЙСКО СРЕДНОВЕКОВИЕ

АЛЕКСАНДЪР НИКОЛОВ · ПЛАМЕН ПАВЛОВ · МАРИЯ БОСЕВА

Ког 7049.

ВАЖНО ЗА РОДИТЕЛИТЕ: Електронните учебници на „Просвета“ може да разгледате и закупите на www.e-uchebnik.bg.

ВЕЛИКОТО ПРЕСЕЛЕНИЕ НА НАРОДИТЕ И НАЧАЛОТО НА СРЕДНОВЕКОВНА ЕВРОПА

1 Хунският вожд Атила. Паметник в Будапеща, Унгария. Атила (406 – 453) бил последният могъщ вожд на европейските хуни, който се превърнал в голяма заплаха за разделената вече Римска империя. Огромната му войска била разгромена едва през 451 г. в битката при Каталаунските поля, до Шалон, днешна Североизточна Франция.

2 Църквата „Св. Аполинарий Нови“ в Равена, Италия. Построена от остготския крал Теодорих, който се прекланял пред античната култура. Включена е в Списъка на световното културно наследство.

През II в. Римската империя достигнала връх в своето развитие. На север от нейните граници останали непокорените германски племена. С тях и с другите съседни варварски народи империята воювала и търгувала с променлив успех. През III – IV в. Римският лимес – укрепената граница, отбраняваща имперската територия, не успяла да спаси Рим от Великото преселение на народите.

Начало на преселенията и край на Западната Римска империя

През втората половина на III в. Римската империя преживявала една от най-тежките кризи в историята си. На север от границите ѝ се раздвижили германските племена. Най-активни били готите на север от Черно море и Долния Дунав. В средата на IV в. в Източна Европа се появили хуните – номадски племена от Изтока **4**. Те покорили всичко по пътя си и се установили в Панония, днешна Унгария. Под техният натиск част от готите, наречени вестготи, навлезли в римска територия. През 378 г. вестготите нанесли тежко поражение на римляните край Адрианопол (днешен Одрин). Не след дълго, през 395 г., империята се разпаднала на две части – Западна Римска империя с център Рим и Източна Римска империя (Византия) със столица Константинопол.

В западните провинции икономическата и политическата криза се чувствала най-остро. През 410 г. вестготският крал Аларих нападнал и ограбил самия град Рим. Нашествениците завладели Испания, Северна Африка, Южна Галия. Особено голяма заплаха били хуните начело с Атила – те грабели и западните, и източните земи на империята **1**. След смъртта на Атила Хунският съюз се разпаднал, но Западната империя не могла да се съвземе от понесените удари. През 476 г. последният император в Рим бил свален от власт, а короната и скиптрът му били изпратени в Константинопол. Това бил краят на Западната Римска империя.

Варварските кралства в Западна Европа

В бившите западни имперски територии се оформили варварски германски кралства: Вандалското кралство в Северна Африка, Вестготското кралство в Испания, Остготското кралство в Италия, Франкското кралство в Галия и др. Германските племена англи и сакси завоювали голяма част от Британия **3**. Владетелите на тези държави подражавали на римските традиции, но в действителност римляните били подчинени на новите си господари **2, 6**.

При император Юстиниан I Велики (527 – 565) Византия успяла да унищожи Вандалското и Остготското кралство, но в Италия се настанили лангобардите. Те станали опасен враг на империята и на Римската църква. Въпреки усилията на византийските владетели да възстановят имперската власт на Запад, в техни ръце останали само Северна Африка и част от Италия.

3 Европа и Средиземноморието в началото на VI в.

- Посочете по-значимите варварски кралства.
- На чия територия се намират земите на днешна България?

4 Начин на живот на хуните

Те са с набити и здрави тела, с дебели вратове и чудовищно грозни и изгърбени... Бродят волни по планини и гори и са свикнали да понасят струг, глад и жажда. Обличат се в дрехи от лен или кожа... Без колебание бихме ги нарекли най-страшните бойци, понеже се бият, без да щадят живота си... Денонощно възседнал коня си, всеки яде и пие, ползгал върху шията на животното... Никой от тях не оре, нито докосва гръбжа на рало. Те са без постоянни селища, без писани закони... подобно на бежанци се скитат с колите си, в които живеят... Никой не може да отговори откъде е, понеже е заченат на едно място, роден е далече оттам и още по-надалече е отгледан.

Из „История“ от римския историк Амиан Марцелин, IV в.

5 Воинските качества на българите

Това е народът, който... имаше всичко, което е пожелавал; народ, у когото е придобивал титли този, който е купувал благородството си с кръвта на неприятеля, у когото бойното поле прославя рода, понеже у тях се смята за по-благороден онзи, чието оръжие е било повече окървавено в сражение. Те са народ, на който преди битката с тебе (крал Теодорих) не се е случвало да срещне противник, който да му устои... Тях не са поставяли в затруднение нито планинските масиви, нито изпречилите се реки, нито липсата на храна, понеже смятат, че е достатъчно удоволствие да пият кобилешко мляко. Кои би устоял срещу противник, който се носи и храни от своето бързо животно!

Из „Похвално слово за крал Теодорих“ от късноримския писател Енодий, V – VI в.

- Сравнете с документ 3. Посочете сходства в начина на живот на хуни и българи.
- Защо според извора хуните нямали понятие за родина?
- Кои качества били знак за благородство у българите?
- Безпристрастни ли са според вас описанията, или авторите са вложили лично отношение? Защо?

6 Франките през погледа на римляните

А. Косите им са червеникави... очите – зеленикави и влажни. Имат тънки мустаци. Дрехите им са прилепнали и оставят оголени прасците. За тях е просто игра да запратят надалече двустратата си секира, да завъртят щита си и да се хвърлят с един скок срещу врага, изпреварвайки копието, което той е метнал.

Епископ Сигоний Аполинарий, гало-римски аристократ от V в.

Б. Франките не са номади, каквито често биват варварите. Те използват римската администрация и закони. Имат общи неща с римляните в търговското и в семейното право, както и в религията. Те имат чиновници и свещеници. Изглежда, че са доста цивилизовани за варварски народ: не се различават истински от римляните освен по езика и облеклото.

Агадий Схоластик, Византийски автор от VI в.

- Сравнете текстовете А и Б: кои са авторите, за кои периоди се отнасят, каква информация дават за физическия облик и за обществената уредба на франките.
- Открийте ли разлика в отношението на авторите към „варварите“? Обосновете се.

7 Мечът и други предмети от съкровището на кан Кубрат. Открито край с. Мала Перешчепина в днешна Украйна. Кубрат прекарал младостта си в двора на император Ираклий в Константинопол, където вероятно бил покръстен. Около 632 г. той обединил българските племена в държава, известна в изворите като „Старата Велика (Голяма) България“. През 635 г. българският владетел сключил съюзен договор с Ираклий, който го удостоил с титлата „патриций“.

Разселване на славяните и поява на българите в Европа

Преселенията на хуни и германци довели до раздвижване на многобройните славянски племена в Източна Европа. На запад до р. Елба се разселили „венедите“ – предците на днешните западнославянски народи (поляци, чехи, словаки). Те приели християнството от Рим през IX и X в. и създали свои държави – Великоморавия, Полша и Чехия. На изток, до реките Волга и Ока, се разселили източните славяни – „антите“, от които произхождат днешните руснаци, украинци и белоруси. През IX в. те влезли в състава на държавата Киевска Рус, която приела християнството от Византия. На Балканския полуостров проникнали т.нар. южни славяни („славини“). В Западните Балкани се заселили сърбите, хърватите и словенците. До средата на VII в. славяните населили трайно и източната част на Балканския полуостров чак до Егейско море.

В текстовете на римските автори от средата на IV в. се появили сведения и за българите. През V в. български племена вече обитавали Северното Причерноморие и Панония. Проникнали и в Мизия и Тракия, влизайки в конфликт с могъщата Византия **5**.

В началото на VII в. в Приазовието се оформила „Старата Велика България“ – първата спомената в изворите българска държава, начело с кан Кубрат **7**. Към средата на VII в. „Велика България“ се разпаднала под ударите на хазарите. Предвождани от синовете на Кубрат, българските племена се разселили в различни посоки.

През 680 г. един от тях – кан Аспарух, нанесъл поражение на византийската войска в устието на Дунав. Основаната от него Дунавска България станала първата държава, която Византия признала с мирен договор на своя територия. Местните славянски племена влезли в състава на Дунавска България и участвали в образуването на средновековната българска народност. Български общности се установили и на други места в Европа. В днешна Македония се разселили Куберовите българи, които по-късно се обединили с Дунавска България. На р. Волга възникнала могъщата Волжка България, която съществувала до XIII в. Друга голяма група българи, водени от кан Алцек, се заселили в Южна Италия.

На границата между Античността и Средновековието Европа преживяла мащабни миграции. Германски, славянски и други племена се преселили на запад и на юг от старите си предели, в териториите на Римската империя. Възникнали нови държави, в които се очертали контурите на средновековните и днешните европейски народи и държави. Сред тях била и създадената в края на VII в. България – една от най-старите държави в Европа, съхранила до днес своето име.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Кои групи народи участвали във Великото преселение на народите през IV – VII в.? **2.** Защо според вас Римската империя не устояла на варварските нашествия? Посочете поне три причини за това. **3.** Посочете различия

между късноримското общество и това на варварите. Припомнете си ученото за античен Рим.

4. Разсъждавайте аргументирано защо „възстановяването“ на империята от Юстиниан Велики било само частично и временно.

5. Припомнете си и проучете събитията около битката в местността Онгъл (680) и началните години на българската държава на Долния Дунав. Съставете текст по определени от вас опорни въпроси.

1 Франкската конница. Миниатюра от IX в. След победата над арабите конницата станала важна част от армията. Рицарите се обособили като аристократично съсловие, гръбнак на военната мощ на Латинския запад за векове напред.

2 Карл Велики. Стъклопис в катедралата в Кьолн, Германия, XIX в. Карл е представен с регалиите – знаците на владетелската власт: корона, меч и кълбо с кръст.

През V в. на територията на Западната Римска империя започнали да се заселват варварски племена от германски произход. В северната част на Галия проникнали франките, които се делели на две основни групи – салически и рейнски.

Основаване на франкската държава

В края на V в. кралят на салическите франки Хлодвиг (481 – 511) от рода на Меровингите завзел цяла Северна Галия. Той отстранил останалите местни владетели и превърнал в своя столица град Париж. Хлодвиг приел заедно с народа си никейското християнство и така спечелил на своя страна Римската църква. Франкският крал въвел и писания Салически закон. В него на латински език били записани древногерманските обичаи и норми, дотогава предавани устно през поколенията.

При приемниците на Хлодвиг силата на Франкското кралство нараснала, но династията Меровинги постепенно западнала. Нейните крале и принцове си спечелили прозвището „лениви крале“ и на практика загубили властта. Вместо кралете управлявали майордомите – местни управители на различни части на кралството. В края на VII в. майордомите от фамилията Каролинги обединили под властта си цялото Франкско кралство.

От Франкското кралство към империята на Каролингите

В началото на VIII в. майордомът Карл Мартел сплотил около себе си аристокрацията. През 732 г. той отблъснал арабите, като ги разгромил край гр. Поатие в днешна Централна Франция. Успехът му се дължал на създаването на тежковъоръжена конница. На участниците в нея майордомът раздавал земи срещу изпълнение на военна служба. Така се зародил слой от професионални конни воители – бъдещите рицари **1**.

Приемникът на Карл Мартел, Пипин Къси, продължил успешната политика. Той подкрепил Папството срещу лангобардите и помогнал за създаването на Папската държава в Централна Италия през 756 г. В замяна Римската църква го признала за крал. Пипин Къси станал първият владетел от династията на Каролингите.

Империята на Карл Велики

След Пипин Къси на власт във Франкската държава дошъл Карл Велики (768 – 814) **2**. Той предприел мащабни походи и разширил значително територията ѝ. Франките овладели Северна Италия и част от Испания. На изток те нанесли смъртоносен удар на Аварската държава. Българският кан Крум (803 – 814) унищожил остатъците от държавата на аварите и България станала непосредствен съсед на франките по Средния Дунав **4**. Най-дълги и изтощителни били войните на Карл с езическите германски племена – саксите. За 30 години Саксония била покорена, жителите ѝ – покръстени, а границите на Франкската държава достигнали р. Елба.

3 Управление на империята

Епископите и графовете нямат власт над жителите на своите графства. Бедняците се оплакват, че са лишавани от собствеността си... Посочват, че ако някой откаже да предаде своята собственост на епископа и графа, търсят случай да осъдят такъв бедняк... Графовете посочват, че някои жители отказват да носят военна служба, като се позовават на това, че носят отговорност пред пратениците на господаря, а не пред графа... Има и такива, които говорят, че са хора на (синовете на Карл) Пипин и Людовик и отиват на служба при своите господари, когато останалите жители заминават на военна служба... Посочените жители на графствата повече отколкото преди започнаха да не се подчиняват на графа и на императорските пратеници.

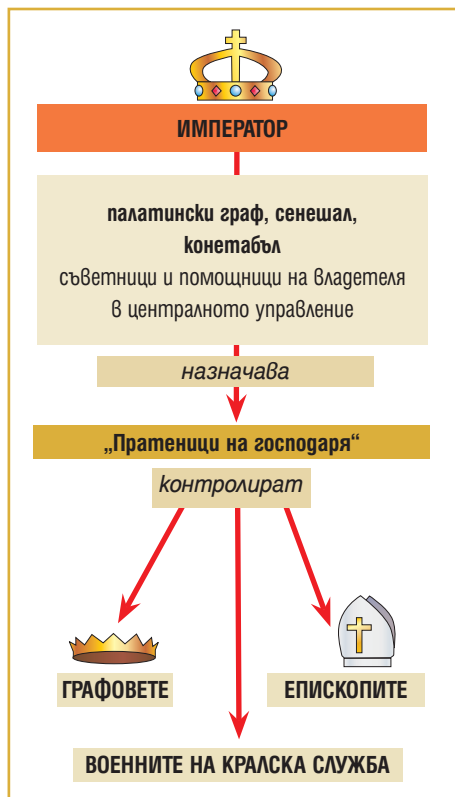
Из указ на Карл Велики от 811 г.

- Чрез коя длъжност владетелят контролира лично графовете и епископите? Съпоставете със схемата.
- За какви обществени конфликти съобщава документът?

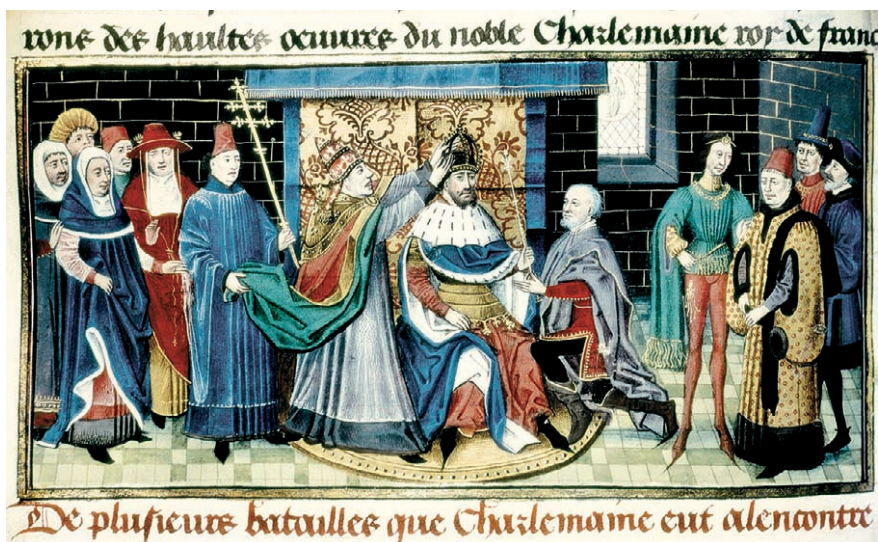

4 Европа в началото на IX в.

- Коя част на Европа обединявала политически Каролингската империя?
- Съвпадат ли границите с тези на Римската империя?
- Кои били нейните съседи и основни противници?

5 Уредба на Каролингската империя

6 Коронацията на Карл Велики в Рим от папа Леон III, 800 г.

Миниатюра от илюстриран ръкопис, XIV в. Коронацията имала голям отзвук в тогавашния свят и особено във Византия. За първи път от векове някой оспорвал правата на Източната империя върху римското наследство.

- Опишете сцената на коронацията.
- Опитайте се да разпознаете духовните и светските лица по облеклото.

7 Образ на Карл Велики върху буква **T** от ръкопис с каролингски шрифт, XI в. Книжовниците от Карловата академия създали опростен, изчистен и четивен шрифт с малки букви, който е в основата на днешните шрифтове на латиница. Дотогава се пишело само с главни букви.

8 Погълба на Каролингската империя според договора от Вердюн, 843 г.

През 800 г. папата коронясал Карл Велики за римски император **6**. Въпреки протестите на Византия на картата на Европа се появила Каролингската империя – наследник на Западната Римска империя.

Карл Велики провел значителни реформи. Той разделил територията на обширната си държава на нови области, наречени графства. Управлението им било поверено на графове с военни, съдебни и данъчни функции **5**. Специални „пратеници“, пряко подчинени на императора, контролирали дейността на графове и Църквата **3**. Карл Велики въвел единни закони, възстановил старите римски пътища и дори пощенската служба.

Град Аахен, в днешна Германия, се утвърдил като столица на империята. Там Карл Велики създал прочута Академия, в която събрал известни учени от своята държава. Възродили се забравени научни знания. В големите имперски манастири монасите преписвали и създавали нови християнски книги **7**. Под покровителството на владетеля, макар и за кратко, настъпил културен разцвет, наричан „Каролингски ренесанс“.

Разпадане на Каролингската империя

При Людовик Благочестиви, приемника на Карл Велики, империята започнала да губи своята мощ. Границите ѝ били застрашени от суровите скандинавски воители – норманите, и от арабски пирати от Северна Африка **4**. През 843 г., след военни действия, тримата му синове си поделили земите на империята с Вердюнския договор.

Западнофранкското кралство се паднало на Карл Плешиви. Земите около р. Рейн и Северна Италия овладял Лотар, който запазил императорската титла. Източните области попаднали под властта на Людовик Немски **8**. По-късно земите на Лотар станали част от Източнофранкското (или Немско) кралство. Към края на IX в. империята се разпаднала напълно. Оформили се Френското и Немското кралство.

Сред варварските кралства в Римския Запад се открила Франкската държава в Галия. Тя постепенно набирала мощ и влязла в тесен съюз с Римската църква. В края на VIII и началото на IX в. латинският Запад бил обединен под властта на династията Каролинги. Тя създала нова империя, възраждаща традициите на Древния Рим.

Карл Велики възстановил образа на християнския император, покровител на папския престол и защитник на християнството от еретици, мюсюлмани и езичници. За първи път от векове Западът, макар и временно, постигнал политическо и културно единство.

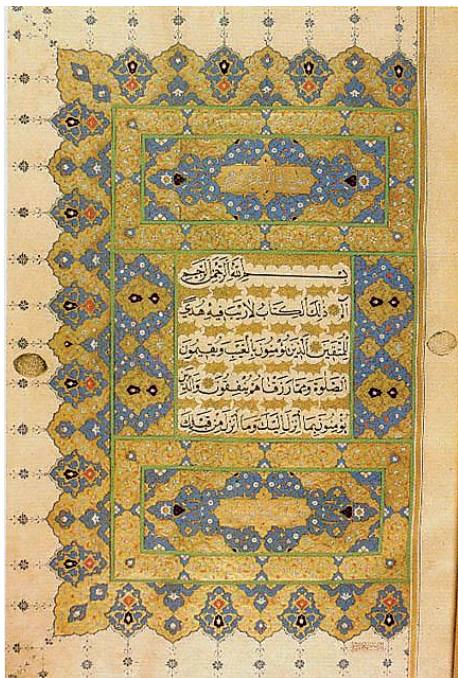
ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Каква последица имала политиката на Меровингите спрямо Римската църква? **2.** Опишете Каролингската империя по следните въпроси: а) създаване и граници; б) външна политика по отношение на съседите, Византия и

Папството; в) ефективност на управлението; г) грижи за културното развитие. **3.** Кои фактори допринасяли за единството на империята? **4.** Какъв е бил според вас Карл Велики в по-голяма степен – варварски владетел или

римски император? Обосновете се. **5.** Твърди се, че Карл Велики е бил първият „обединител на Европа“. Споделете ли това мнение? Аргументирайте отговора си с примери.

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИСЛЯМА. АРАБСКИ ХАЛИФАТ

1 Страница от Корана, XII 6.

Коранът съдържа 114 сури (откровения). Първата сура съдържа текста на основната мюсюлманска молитва:

„В името на Аллах, Всемилоствивия, Милосърдния! Хвала на Аллах – Господа на световите, Всемилоствивия, Милосърдния, Владетеля на Съдния ден! Само на Теб служим и Теб за подкрепа зовем. Насочи ни по правия път, пътя на тези, които си дарил с благодат, а не на тези, над които теagne гняв, нито на заблудените!“

РЕЧНИК

Шериат – от ар. „пряк“, „правилен“, правни, морални и религиозни правила на исляма, които обхващат всички области на живота на мюсюлманите.

Халиф – титла на гържавния глава на Арабския халифат, който се смятал и за духовен глава на всички мюсюлмани.

На границата между Античността и Средновековието Римската империя се разпаднала. На нейно място се появили Източната Римска империя (Византия) и варварските кралства. Християнството се утвърдило като религия на целия регион. Встрани от тези процеси останали земите на полуостров Арабия.

Арабия до исляма

Арабските племена имали връзки със Средиземноморието от векове, но не станали част от Римската империя. Жителите на крайбрежието на Арабия се прехранвали с търговия и пиратство. В югозападната ѝ част, днешен Йемен, се развила първата арабска уседнала цивилизация **3**. Във вътрешността на полуострова живеели бедуините. Те били номади, които отглеждали камили, коне, овце и кози. Повечето араби били езичници и се покланяли на племенните си богове, но сред някои племена проникнали християнството и юдаизмът. Така арабите се запознали с идеята за един-единствен Бог.

Мохамед и появата на исляма

В края на VI в. в богатия търговски град Мека се родил Мохамед (ок. 570 – 632), основателят на исляма. Той бил от знатно, но бедно семейство и от малък останал сирак. Принудил се да работи като прислужник в керваните. По-късно се оженил за много по-възрастна от него богата вдовица и се заел с търговия. Когато станал на около 40 години, започнал често да се усамотява. Обявил на близките си, че му се явили ангели, изпратени от единствения Бог Аллах. Чрез тях той получил Свещения Коран – „истинското Божие слово“. Коранът се разпространявал устно, а в средата на VII в. бил записан **1**.

Новото учение, наречето „ислям“ (покорство пред Бога) предизвикало гнева на езичниците, тъй като в Мека се намирал най-големият им храм Кааба **7**. Там ходели поклонници от цяла Арабия. През 622 г. Мохамед се преселил в съседния град Ясриб, където се оформила първата община на мюсюлманите – последователите на исляма. Ясриб бил наречен Медина – „град на Пророка“. От 622 г. започнало мюсюлманското летоброене. Появили се първите молитвени домове – джамиите **4**. От зараждането на исляма до днес мюсюлманите спазват пет задължения („петте стълба“ на исляма): 1. изповядване на вярата, че „Аллах е един и Мохамед е неговият пророк“; 2. петкратна дневна молитва; 3. пост през свещения месец Рамадан; 4. данък – милостиня; 5. поклонение в Мека поне веднъж в живота.

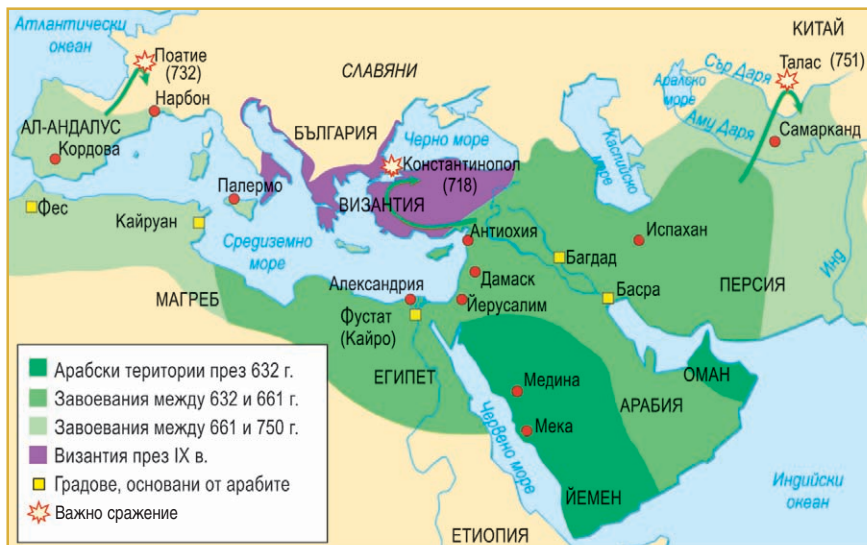
До смъртта на Мохамед почти всички араби приели исляма. Храмът Кааба станал основно светилище на новата религия, а Мека и Медина били обявени за свещени градове **6**. Заедно с Корана се появила Сунна – разкази за живота на Мохамед с важно значение за мюсюлманите. Общественият живот се определял от **шерията** – правна система, която и до днес е единствен закон в някои ислямски страни.

2 Пророците според исляма

И изпратихме Нух (Ной) и Ибрахим (Авраам), и отредихме сред тяхното потомство да бъдат пророчеството и Писанието. Някои от тях са на правия път, но мнозина са нечестивци. Сетне проводихме след тях Иса (Исус), сина на Мариам (Дева Мария), и му дадохме Евангелието, и вложихме в сърцата на онези, които го последваха, състрадание и милосърдие... но мнозина от тях са нечестивци... За да узнаят хората на Писанието, че нямат власт над нищо от богатствата на Алах.

Из Свещения Коран, сура 57

- Кои свещени лица на юдаизма и християнството признава ислямът?

3 Завоевания на арабите и Арабски халифат до средата на VIII в.

- Териториите на кои древни държави завладели арабите?
- Кои европейски полуостров попаднал под тяхна власт?
- Кога, в кои битки и от кого били спрени арабските завоевания?

4 Молитва в джамия в Алжир, XX в. Вярващите влизат боси, след ритуално умиване. Молят се в посока към стената „кибла“ (1), където специална ниша „михраб“ показва посоката на гр. Мека (2). Имамът чете проповеди от амвон – „минбар“ (3). Мъже и жени се молят в отделни зали. Ислямът забранява човешки изображения в джамиите.

5 Арабски лекари извършват операция. Миниатюра в ръкопис от XI в. В пределите на Арабския халифат си дали среща различни култури. Арабите усвоили постиженията на Персия, Индия и Византия. Развили астрономията, математиката, медицината. Текстовете от гръко-римската Античност били преведени на арабски език и съхранени във времето. В арабска Испания (Ал-Андалус) били създадени висши школи и великолепни архитектурни паметници.

6 Голямата джамия в Медина

7 Вярващи на поклонение („хадж“) в Мека, днес в Саудитска Арабия. В средата на двора на джамията е древното светилище Кааба.

Евреите и християните били смятани за „хора на Книгата“, които притежават свещени книги, изпратени им от Аллах чрез пророците, но се отклонили от учението и затова Бог изпратил Корана на Мохамед **2**. Християните и евреите можели да запазят религията си, но в условия на дискриминация и ако плащат поголовен данък („харадж“).

Арабският халифат

След смъртта на Мохамед мюсюлманите избрали водач, наречен **халиф**, който притежавал цялата власт над „правоверните“. При халифа Омар (634 – 644) арабите започнали големи завоевания. Те покорили Персия и отнели източните провинции на Византия със свещения за християни и евреи град Йерусалим. Появила се държавата Арабски халифат, чиито граници се разпрострели от Атлантическия океан на запад до р. Инд на изток **3**. Част от покорените народи, като персите и тюрките, приели исляма. Евреите и християните били подложени на тежки религиозни и социални ограничения.

В средата на VII в. между мюсюлманите избухнала гражданска война. В нея зетят на Пророка Али загубил живота си. Неговите привърженици били наречени шиити. Победил пълководецът Муавия, който основал династията на Омаядите със столица Дамаск, в днешна Сирия. Последователите му били наречени сунити и до днес са мнозинство сред мюсюлманите.

През 750 г. династията на Омаядите била заменена от династията на Абасидите. Те преместили столицата на халифата в гр. Багдад, в днешен Ирак. Арабите усвоили елементи от културата на покорените народи и създали великолепни архитектурни и книжовни паметници **5**. Засилила се ролята на персите и други покорени народи.

В крайна сметка ислямският свят се разпаднал на множество враждуващи държави, а халифатът останал само идеал за световна държава на мюсюлманите.

В началото на VII в. пророкът Мохамед обединил арабските племена около нова монотеистична религия, наречена ислям. Неговите наследници – халифите, съчетали в ръцете си върховната власт над всички мюсюлмани. Арабският халифат, изграден с огън и меч от последователите на Мохамед, се превърнал в „мост“ между Изтока и Запада. Въпреки разпадането му арабският език и култура останали водещи сред мюсюлманите до днес. Средиземно море станало граница между християнската и ислямската цивилизация, но в зоната на религиозния сблъсък се осъществили плодотворни културни контакти.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Опишете природните дадености и населението на полуостров Арабия, като се опрете и на знанията си по география.

2. Какви религиозни влияния изпитали арабите преди появата на исляма? **3.** Проследете началното разпространение на исляма: а)

личност и живот на Мохамед; б) задължения на вярващите; в) свещена книга; г) разпространение на новата религия в Арабия.

4. Защо според вас ислямът се превърнал в „оръжие“ за политическо обединение и завоевания на арабите в средата на VII в.?

5. Под какви влияния се формирала арабската ислямска цивилизация? Какво осигурявало нейното единство? **6.** Проучете каква е историческата роля на българския кан Тервел (701 – 718) за отблъскването на арабското нашествие към Източна Европа.

1 Император Юстиниан със свитата си. Мозайка от базиликата „Св. Виталий“ в Равена, Италия, VI в.

2 Златен медальон на кан Омуртаг, IX в. Българският владетел е със знаците на византийски император: покрит с мантия, закопчана на рамото. Носи императорски Венец с кръст. Около образа има надпис „кана сьбизги Омуртаг“.

РЕЧНИК

Православие – от гр. „ортодоксия“ (правилно учение); го XI в. се употребява за отличаване на никейските догми от ересите, а след това – само за източното християнство.

Мисионер – пратеник на Църквата, който проповядва и разпространява вярата.

Източната Римска империя обхванала териториите, в които през Античността се развила елинистическата цивилизация. Жителите ѝ се наричали „ромей“, т.е. римляни, но били обединени от гръцкия език и **православието**. Столица бил блестящият Нов Рим, Константинопол, основан от император Константин Велики през 330 г.

Ранна Византия

През V и VI в. Източната империя устояла на нападенията на готи, хуни, перси и авари. При наследниците на Юстиниан Велики повечето ромейски владения в Западното Средиземноморие били загубени **1**. През VII в. южнославянските племена се настанили трайно на Балканския полуостров.

В началото на VII в. император Ираклий провел важни реформи. Той създал нови провинции (теми). Техните управители (стратези) обединили в ръцете си гражданската и военната власт. Ираклий разгромил Персия, но по-късно той и наследниците му не успели да отблъснат арабското нашествие. Мюсюлманите завладели Близкия изток и Северна Африка и достигнали Константинопол, който преживял две арабски обсади. През 717 – 718 г. с помощта на българския кан Тервел ромейците успели да отблъснат арабите от стените на столицата. През следващите десетилетия постепенно ги изтласкали от Мала Азия.

На трона се възкачили императори иконоборци. Те се обявили срещу почитането на иконите (обявени за „идоли“) и монашеското съсловие. Много манастири били закрити. Иконоборството влошило отношенията с Римската църква, която се сближила с Франкската държава.

Византия през IX и X в.

Засилването на България при кан Крум (803 – 814) предизвикало нови конфликти. Крум разбил нахлулите ромейски войски, водени от император Никифор I, във Върбишкия проход (811). Българското военно надмощие довело до заплаха срещу самия Константинопол. Последвали десетилетия на мир с българите. Той бил скрепен чрез договор с кан Омуртаг (814 – 831), но неговите приемници отнели от империята нови територии в Родопите и Беломорието **2**.

Към средата на IX в. Византия възстановила позициите си на Балканите и в Източното Средиземноморие. Иконоборският период приключил, но конфликтите с Римската църква не били преодолени. Покръстването на българския кан Борис през 864 г. разпалило нови спорове между Рим и Константинопол, в които Византия надделяла. Византийски **мисионери** покръстили сръбските племена и княза на Киевска Рус. Между Византия и приелите от нея християнството славянски народи възникнали тесни културни връзки. Съседна България се оформила като център на славянската православна цивилизация. Българското царство оставало основен противник на империята на Балканите.

3 Император Йоан II Комнин и императрица Ирина със св. Богородица. Мозайка от храма „Св. София“ в Константинопол, XII в. Йоан II бил син на основателя на династията на Комнините Алексий I. Водил успешни кампании срещу селджуците и печенегите. Възвърнал към империята редица територии, но бил принуден да възстанови привилегиите, дадени на венецианските търговци от неговия баща. По негово време били създадени великолепни произведения на изкуството.

- Опишете облеклото и знаците на властта на императора и императрицата.
- Защо са представени с Христос и св. Богородица?

4 Привилегии за венецианските търговци

Василевът (Алексий I Комнин) издигна венецианския дож в ранг протосеваст с право на пенсия... Освен това той заповяда всяка година огромна сума в злато от императорската хазна да бъде изсипвана върху всички църкви в областта на Венеция. Той обложи с данък в полза на църквата, именувана на св. апостол Марко, всички амалфийци (съперници на венецианците), които имаха работилници и магазини в Константинопол, и предаде на венецианците всички работилници, разположени от стария еврейски кей до Вигла... Но основното бяха привилегиите, предоставени за тяхната търговия във всички области на Ромейската империя, така че да могат да тързуват свободно в своя полза, без да плащат нито за мито, нито за каквато и да била друга такса, наложена от хазната.

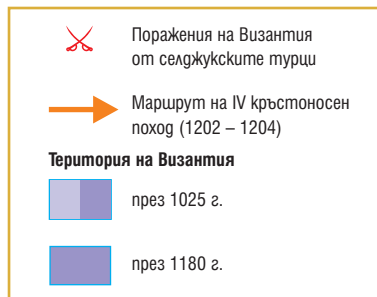
Из „Алексиада“ от Анна Комнина, XII в.

- Как се отплатил императорът за военната услуга, оказана му от венецианците, за да разбие норманите?
- Избройте почестите и привилегиите, с които били отрупани венецианците.
- Какво е според вас отношението на авторката на документа, византийска принцеса, дъщеря на Алексий I, към тази политика?
- Какви били последиците от тази политика за икономиката на Византия?

5 Византийската империя през XI – XII в.

- Проследете по картата политическите процеси за периода: откъде идвали основните заплахи за империята; какви успехи постигнали императорите от Македонската династия.

6 Печат на цар Петър със знаците на властта. Договорът на цар Петър с Византия от 927 г. бил пробив в имперската идея. Византия му признала титлата „василевс на българите“, което на старобългарски език било преведено като „цар“. Българската църква добила достойнство на патриаршия, каквито дотогава били само петте древни апостолски църкви. Значителна отстъпка бил и бракът му с Мария-Ирина – първата византийска принцеса, дадена за съпруга на чужд владетел.

7 Паметникът при Самуиловата крепост до с. Ключ, Петричко, в планината Беласица пази паметта за трагично осакатените през 1014 г. Самуилови воители. Покоряването на България донесло на Василий II – най-могъщия владетел от Македонската династия, прозвището Българоубиец.

Наследникът на княз Борис – цар Симеон Велики (893 – 927), бил амбициозен владетел, който отлично познавал византийската политика. Неговите успешни военни кампании на Балканите му дали самочувствие да оспори имперските претенции на Византия. След победната битка при р. Ахелой през 917 г. Симеон започнал да се назовава „василевс на ромеите“.

Мирът бил възстановен трайно от Симеоновия син Петър **6**. След средата на X в. императорите от Македонската династия повели борба на живот и смърт с българите. През 971 г. император Йоан Цимисхи превзел Велики Преслав, но войните за отстояване на българската независимост били продължени от цар Самуил **7**. Едва през 1018 г. император Василий II успял да завладее цяла България. Балканският полуостров, Мала Азия и част от Близкия изток отново били в ръцете на ромеите.

Византия през XI – XII в.

Победата над Българското царство струвала скъпо на империята. Тя отново трябвало да отбранява Дунавската граница, където проникнали номади от изтока – печенеги, узи и кумани. Наред с въстанията на българите през 1040 и 1072 г. империята трябвало да се справя и с нападенията на норманските рицари от Южна Италия и засилващата се Унгария. Византия понесла най-тежкия удар през 1071 г. от селджукските турци, които се настанили в Мала Азия **5**.

Молбата за помощ на император Алексий I Комнин към Папството била една от причините за Първия кръстоносен поход (1096 – 1099). Но кръстоносците се оказали по-скоро заплаха, отколкото съюзници на империята. Отношенията със Запада се влошили и поради църковния разкол с Римската църква от 1054 г.

При династията на Комнините империята преживяла частичен подъем и успяла да стабилизира положението на Балканите **3**. На източните ѝ граници обаче натискът на селджуците се засилил. Към края на XII в. сърбите вдигнали бунт на Балканите. През 1185 г. успешното въстание на търновските боляри Петър и Асен възобновило Българското царство.

Източната Римска империя преодоляла варварските нашествия. Стъпила върху богатите традиции на елинизма, тя възстановила своите водещи позиции в Средиземноморието. Константинопол се превърнал в религиозен и културен център за оформящата се византийско-славянска цивилизация и източното православие. През XI и XII в. културното и политическото надмощие на Византия били подкопани. Империята се изправила пред нови изпитания.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Какви външнополитически проблеми трябвало да решава Византия през VII в.? **2.** Какви последици за отношенията със Запада имала дейността на императорите иконоборци? **3.** Проследете отношенията между Византия и България от края на VII до началото на XI в. Какво спо-

ред вас надделява в тези отношения – военното съперничество и конфликтите или плодотворните културни контакти? Обосновайте отговорите си. **4.** До какви последици за Византия довели противоречията и съперничеството с Римската църква за духовно влияние над християните?

5. Изберете един от гадените в текста византийски императори и напишете съобщение за него, като спазвате правилата за описание на историческа личност. **6.** Проучете културния разцвет на империята при Македонската династия, наричан „Македонски ренесанс“.

1 Светата Троица. Стенопис от Виена, XIX в. Основно положение (догма) в християнството е учението за Светата Троица. Според него единият Бог съществува в три лица, които са еднородни и равни: Бог Отец, Бог Син (богочовекът Исус Христос) и Свети Дух (в образа на зълъб).

РЕЧНИК

Вселенски събор – събрание на епископите от поместните църкви за постигане на единство по въпросите на вярата.

Ерес – отклонение от учението, осветено от Църквата.

Монашески орден – общност от монаси, които спазват общ устав.

Схизма – църковен разкол.

Католицизъм – от гр. „католикос“ (всеобщ); название на западното, римокатолическо християнство след Великата схизма от 1054 г.

В началото на IV в. император Константин Велики прекратил гоненията срещу християните. Християнската религия била обявена за равнопоставена на другите религии в Римската империя (313). Разпръснатите християнски общини се обединили във Вселенската църква.

Триумфът на Църквата

През 325 г. в град Никея, Мала Азия, бил свикан Първият вселенски събор. Председателствал го самият Константин Велики. Епископи от цялата империя обсъдили всички важни въпроси на християнското учение. Съборът приел Символа на вярата – молитва, в която са изложени кратко основите на християнската вяра **2**. Срещу някои текстове, свързани със Света Троица, се обявил египетският свещеник Арий **1**. Арианството се превърнало в опасна ерес, която съществувала чак до края на VIII в. През целия IV в. християните водили упоритата борба и срещу езичниците. При император Теодосий Велики (379 – 395) те постигнали пълна победа. Езичеството било обявено извън закона.

Вторият вселенски събор в Константинопол допълнил Символа на вярата и отново осъдил всички ереси – отклонения от никейското православие. Оформили се петте центъра на Вселенската църква: Рим, Константинопол, Александрия, Антиохия и Йерусалим. Римският епископ получил почетната титла папа, но нямал никакви изключителни права по отношение на източните патриарси. През IV в. се появили първите монаси отшелници и първите манастири **3**.

Западната и Източната църква през Ранното средновековие

В Западната Римска империя върховен духовен авторитет бил римският папа. В Римската църква господствал латинският език. Прието било учението на св. Августин Блажени – авторитет за Западната църква до XIII в. Друга важна фигура бил св. Бенедикт от Нурсия. Той основал най-влиятелния **монашески орден** – обединение на монаси, които следвали „Правилата“ на светеца **6**. Към XI в. Бенедиктинският орден господствал в цяла Западна Европа, а по-късно от него се отделили много нови ордени.

Влиянието на папската институция нараснало много при папа Григорий I Велики (590 – 604). Но все пак до средата на VIII в. Рим бил зависим от подкрепата на византийските императори. Впоследствие Римската църква си спечелила подкрепата на Каролингите. През 756 г. с тяхна подкрепа била създадена Папската държава, където папата бил и светски владетел.

На изток най-влиятелен бил патриархът на Константинопол, но и четиримата източни патриарси били под опеката на Византия и се съобразявали със светската власт. Там, наред с гръцкия език, в богослужението се използвали сирийски, арменски и други езици. Част от населението на Изтока приело някои еретически учения и се отделило от никейското православие.

2 Символ на вярата

1. Вярвам в един *Бог Отец*, Вседържител, Творец на небето и земята, на всичко видимо и невидимо. 2. И в един *Господ Исус Христос*, *Сина Божий*, Единородния, Който е роден от Отца преди всички векове: Светлина от Светлина, Бог истинен от Бог истинен, роден, несътворен, едносъщнен с Отца, чрез Когото всичко е станало. 3. Който заради нас, човечите, и заради нашето спасение слезе от небесата и се вълплъти от Духа Светаго и Дева Мария и стана човек. 4. И бе разпнат за нас при Понтия Пилата, и страда, и бе погребан. 5. И възкръсна в третия ден, според Писанията. 6. И възлезе на небесата и седи отдясно на Отца. 7. И пак ще дойде със слава да съди живи и мъртви и царството Му не ще има край. 8. И в *Духа Светаго*, Господа, Животоворящия, който от Отца изхожда, Комуто се покланяме и го славим наравно с Отца и Сина, и Който е говорил чрез пророците. 9. В едната, света, вселенска (съборна) и апостолска *Църква*. 10. Изповядвам едно кръщение за опрощаване на греховете. 11. Чакам възкресение на мъртвите. 12. И живот в бъдещия век! Амин.

3 Манастирът „Св. Екатерина“ в планината Синай, Египет.

Основан през VI в. при император Юстиниан. Той е най-старият действащ и до днес манастир. Обявен е за обект на световното културно наследство на ЮНЕСКО. Ранните монаси живеели като отшелници в пустинята. В началото на IV в. в Египет се появили първите манастирски общежития. В тях монасите живеели крайно оскъдно, в молитва и труд, без да напускат пределите на манастира.

- Опишете манастирския комплекс.
- Защо според вас прилича на крепост?

4 Княз Борис I посреща в Плиска учениците на Кирил и Методий.

Стенопис от XI в. Борис отначало потърсил кръщение от Рим, но неуспешна война с Византия го принудила да приеме християнството от Константинопол. Като използвал съперничеството между двата църковни центъра, през 870 г. той постигнал Българска църква начело с архиепископ. С приемането на учениците на светите братя в България били създадени два книжовни центъра – в Плиска работил св. Наум, а в Охрид (в днешна Република Македония) проповядвал св. Климент.

5 Претенции на Римската църква за първенство в християнския свят

Истински патриарси трябва да се смятат онези, които стоят начело на църкви, учредени от апостолите – Римската, която са учредили със своята проповед първоапостолите Петър и Павел; Александрийската, която учредил евангелистът Марко...; Антиохийската... която управлявал няколко години апостол Петър, преди да дойде в Рим. Константинополският и Йерусалимският председатели, макар да се наричат патриарси, нямат такова значение, каквото по-горните. Защото нито някой от апостолите е учредил Константинополската църква, нито Никеийският събор изобщо я споменава, но само защото Константинопол бил назван Нов Рим, неговият първосвещеник бил назван патриарх по-скоро по благоволение на императорите, а не по разсъдък.

Из писмо на папа Николай I до българския княз Борис I, 866 г.

- Припомнете си с каква цел бил написан документът.
- Какви аргументи изтъкнал папата за върховенство на Рим над другите патриаршии?
- Политически или религиозни били причините за влиянието на Константинополската патриаршия според текста?

6 Св. Бенедикт с монаси. Стенопис от Флоренция, XIV в.

След години на отшелничество св. Бенедикт основал в Италия манастира „Монте Касино“. В „Правилата“ за монашеското братство били утвърдени отказ от богатството и светския живот, послушание и постоянство. Основни занимания за монасите били молитвата, трудът и учението. Заради приноса си към духовната култура на Европа св. Бенедикт е обявен през XX в. от папа Йоан Павел II за покровител на Европа заедно със светите Кирил и Методий.

През VII в. три източни патриаршии – Антиохия, Александрия и Йерусалим, попаднали в територията на Арабския халифат. Това разклатило техните позиции.

Конфликту и разкол между Изтока и Запада

Засилването на Папството довело до претенции на папите за върховенство над останалите патриарси **5**. Същевременно Западната църква провеждала активна мисионерска дейност в земите на Централна Европа. През IX и X в. западното християнство било прието от западните славяни, унгарците и жителите на Скандинавия. Тежък конфликт възникнал в славянската държава Великоморавия. Там Византия изпратила Моравската мисия начело със светите братя Кирил и Методий. Те донесли в славянската държава създадената от тях азбука глаголица и богослужение на славянски език. След смъртта на Методий Моравската мисия била унищожена, а не след дълго загинала и самата Великоморавия.

Остър спор се разгорял и около покръстването на българите, извършено от княз Борис I – Михаил през 864 г. И Рим, и Константинопол искали да привлекат силната българска държава на своя страна. В крайна сметка новосъздадената Българска църква (870) останала свързана с Изтока. В България св. Климент Охридски създал и разпространил новата писмена система – кирилицата. Българското духовенство положило основите на православната литература и богослужение на старобългарски език **4**. Византия разпространила християнството и сред сърбите, и сред източните славяни, обединени в Киевска Рус. Оформила се славянската православна общност, чийто пръв център била България.

Конфликтите между Западната и Източната църква се задълбочили. През 1054 г. папата и византийският патриарх за пореден път си разменили анатемите (проклетия), с които взаимно се отлъчили от Църквата. Така започнала Великата **схизма** между Източната и Западната църква. Оформили се двете основни направления в християнството: на Запад римският **католицизъм**, а на Изток – източното православие.

В средновековна Европа християнската религия имала господстваща позиция. Тя определяла дневния ред на цялото общество и на изток, и на запад. Официалната Църква повела ожесточена борба с ересите. Нейните два основни центъра – Рим и Константинопол, постепенно влезли в конфликт. Стигнало се до Великата схизма от 1054 г., която дооформила римския католицизъм и източното православие.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Разсъждавайте какво е историческото значение на Първия вселенски събор. **2.** Открийте в Символа на вярата изразите, които отразяват: а) догмата за Светата Троица; б) богочовешката природа на Исус Христос; вярата в Църквата; вярата във вечния живот. **3.** Защо според вас ересите били опасни за

Църквата? **4.** Посочете личности, които допринесли за утвърждаване на авторитета и влиянието на Църквата на изток и на запад през Ранното средновековие. **5.** Проследете на каква основа започнало, как се развило и до какво довело съперничеството между Римската и Константинополската църква в средата на XI в.

6. Припомнете си и обсъдете: а) какви качества на държавник проявил княз Борис I – Михаил в отстояването на искането за самоуправляваща се Българска църква; б) каква е ролята на България за спасяването на славянското богослужение и формирането на славянската православна общност.

1 Селяни жънат на феодала. Миниатюра от XIV в.

2 Рицар на посещение при гама. Миниатюра от XIV в. Рицарите (кавалерите) изработили набор от правила за отношение към дамите като към слаби създания, нуждаещи се от закрила: сваляне на шапка и поклон, целуване на ръка, пропускане на дамата да мине първа през вратата, отправяне на комплименти. Някои от тях са съхранени до днес като прояви на добро възпитание и галантност.

Според средновековните мислители обществото се състояло от три отделни групи. Това били съсловията на „молещите се“, „воюващите“ и „работещите“. Всяко от тях имало свое точно място и роля, а съществуващият ред бил смятан за осветен от Бог.

Селяни, аристократи и духовници

Основната част от населението на средновековна Европа били селяните, или „работещите“. Те образували над 90 процента от жителите на Стария континент. Първоначално голяма част от селяните били свободни собственици на поземлени участъци. С течение на времето мнозина изгубили своите парцели и изпаднали в различни форми на зависимост от богатите земевладелци **4**.

Най-тежката форма на зависимост било крепостното право. Според него селяните били закрепостени (прикрепени) към своите участъци и не могли да ги напускат и продават. Те плащали тежки данъци в натура (продукти) и пари. Друга част от задълженията им била т. нар. ангария – безплатен труд в полза на господаря. Докъм XI в. селяните трябвало да работят на господарската земя до три дни седмично **1**. По-късно в редица области на Западна Европа и във Византия ангарията и натуралните данъци били заменени с паричен данък. Много селяни извоювали свободата си. Те станали жители на свободните градове и оформили гръбнака на градското съсловие.

Второто съсловие били аристократите земевладелци **3**. В Западна Европа те се делили на барони и рицари. Бароните били едри земевладелци, притежатели на обширни имения. От тях се открили владетелските династии. Рицарите образували дребната и средната аристокрация. Основни техни занятия били ловът и войната.

Постепенно се оформил специален кодекс на поведение на рицаря. Той трябвало да бъде смел, верен на думата си и на своя господар. Рицарите се отнасяли с изключително уважение към дамите от аристократичното съсловие **2**, но презирали селяните.

Духовенството се състояло от свещеници и монаси. Свещениците живеели между обикновените вярващи (миряните) и посрещали техните духовни нужди. В Източната църква на свещениците било разрешено да имат семейства и деца. В Западната църква това право им било отнето. Някои свещеници започнали да живеят в големи общности, подобни на монашеските.

Монасите живеели усамотено като отшелници или в манастирски братства. Тяхната функция била да се молят усърдно и постоянно. Така изкупували и греховете на останалата част от обществото. И на изток, и на запад монасите и монахините се отричали от светския живот, не могли да имат семейства и деца. От средите на монасите се излъчвало висшето духовенство – епископи и патриарси.

3 Трите съсловия на средновековното общество.

Миниатюра от XIII в.

- Разпознайте съсловията по облеклото.
- Опишете картината.
- На какво е символ дървото в изображението?

4 Закрепостяване на селяните към земята

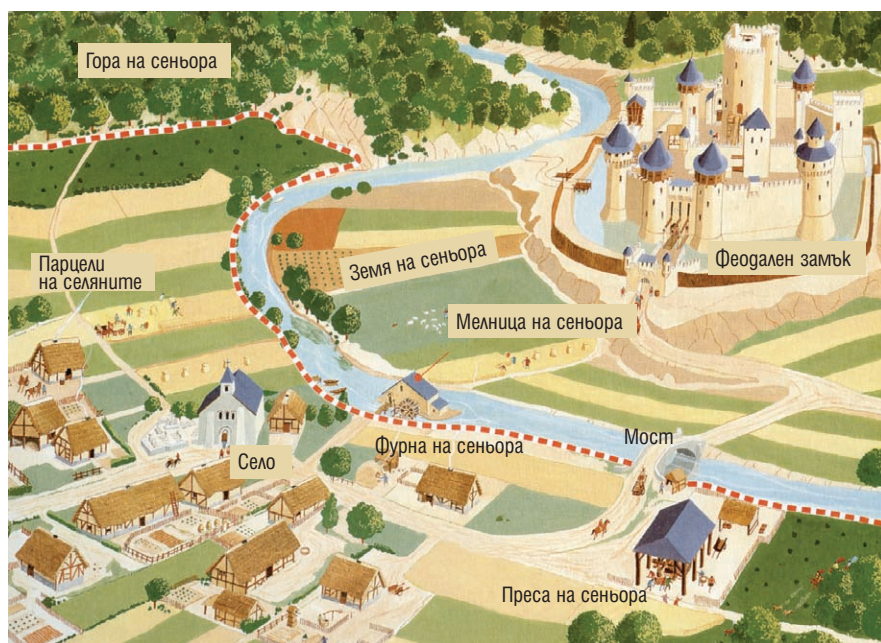
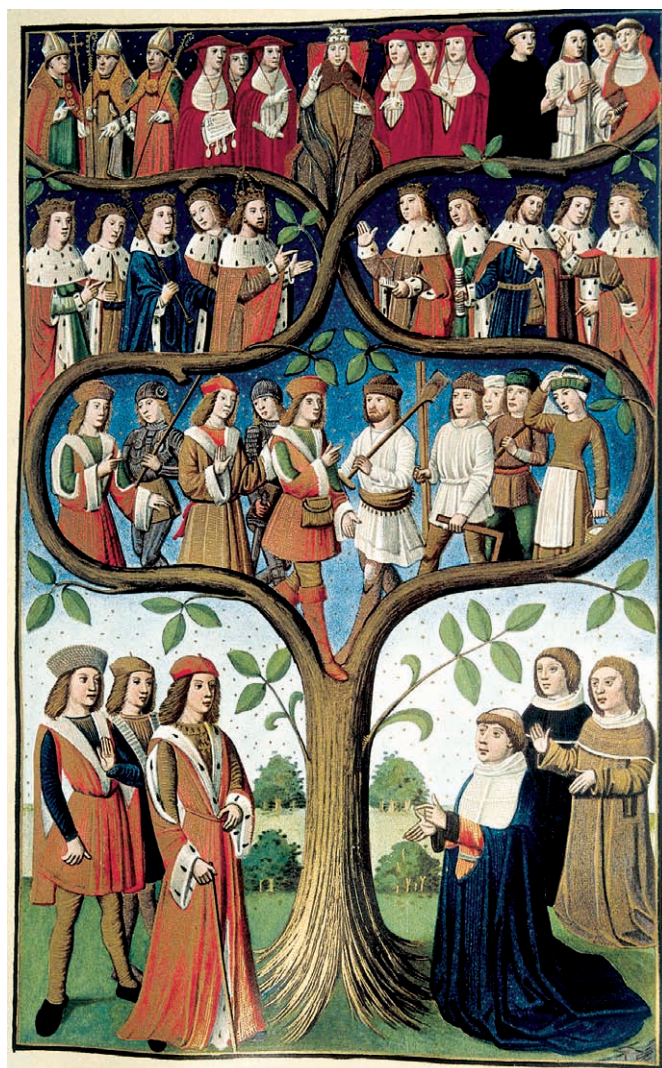
А. Ето кое е най-тежко и възмутително. Загубвайки къщите и земите си поради разбойничество или прогонени от бирници, хората се приютяват в имения на едри земевладелци... и те започват да ги смятат за своя лична собственост, макар да са ги приели като чужденци, които не им принадлежат.

Салвиан Марсилски, V в.

Б. Има много състояния на лична зависимост. Някои селяни така са подчинени на своя сеньор, че той има право да се разпорежда с цялото им имущество, има права над живота и смъртта им, може да ги държи затворени по своя воля – виновни или невинни, без някой да му държи сметка за това... Когато умрат или се оженят за свободна жена, цялото им имущество става собственост на сеньора. Които се жени за свободна, трябва да плати откуп на сеньора.

Из „Обичаите на Бовези“, XIII в.

- Съпоставете изворите: кога започва да се развива процесът на закрепостяване; имат ли според вас селяните от документ Б права на свободни хора, или се доближават до роби?

- Зърнени култури
- Земля, оставена да почива (угар)
- Необработваема земля
- Граница между земята на феодала и парцелите на селяните

5 Уредба на феодалното именуе.

Възстановка.

- Опишете и сравнете феодалния замък и домовете на селяните.
- Защо замъкът е на най-високото място?
- Колко защитни стени има?
- От какъв строителен материал е изграден замъкът и от какви материали – къщите на селяните?
- Кой обработва земята на сеньора?
- За да използват мелницата, фурната и пресата за грозде на сеньора, селяните плащали такса. Направете изводи за начина на живот на селяните през Средновековието.
- Опишете един ден от живота на феодала и на селянина.

6 Васална клетва. Миниатюра от XI в. Създаването на лична връзка между сеньор и васал ставало на специална церемония. Първо, в знак на покорство бъдещият васал се явявал пред своя бъдещ сеньор без шапка и оръжие. Коленичел и протягал ръце към бъдещия си господар, който го обявявал за „свой човек“. След това васалът се заклевал с ръка върху Библията, че ще бъде верен на сеньора си и никога няма да му навреди. С края на церемонията те влизали във васална връзка, която включвала множество взаимни задължения.

Феодализмът и феодалната йерархия

В Западна Европа се зародила особена политическа и стопанска система, позната с името феодализъм. Тя е свързана с понятието „феод“ – наследствено поземлено владение, което се давало в замяна на военна служба. Феоделите се появили през IX в. в Каролингската империя, а техните притежатели били наричани феодалите. Сред феодалите се оформила феодалната йерархия. Тя се състояла от две групи – сеньори (старши) и васали (служители). Сеньорите раздавали феодеи на своите васали, с които ги свързвала специална лична връзка, скрепена с васална клетва **6**.

Феодалната йерархия почивала на принципа „Васалът на моя васал не е мой васал“. Това означавало, че ако един рицар или барон не е положил васална клетва пред краля, той не бил длъжен да се подчинява на върховния владетел. Единствен авторитет за него бил прекият му сеньор. Това явление довело до т. нар. феодална разпокъсаност в Западна Европа и задържало с векове оформянето на силни монархии, обединени около централната власт и фигурата на владетеля.

Структура на феодалното имение

Именията на феодалите се състояли от две основни части. В центъра била господарската земя, обработвана от зависимите селяни под формата на ангария **5**. Селяните били длъжни също да строят пътища, мостове и замъци в полза на господаря. В замъка феодалите живеели със своята свита от пажове и слуги. Останалата част от имението се състояла от селските имоти. Техен върховен собственик също бил феодалът. Селяните плащали данъци за ползването им, както и такси за ползване на пасища, гори, мелници.

През Късното средновековие феодалите започнали да раздават своята земя под аренда. Някои от тях се преселили в градовете и живеели от паричните доходи, които получавали от именията си.

Средновековното общество било строго организирано в йерархия. Правата и положението на отделния човек се определяли по рождение и не можели да бъдат променяни; всеки оставал в това съсловие, в което бил роден. Феодалната йерархия определяла икономическите и обществените отношения. Промените започнали през Късното средновековие, когато се появили свободните градове и се оформило градското съсловие.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Средновековните християнски мислители твърдят, че трите съсловия живеели в хармония, защото всяко от тях поддържало другите две. Съгласни ли сте с това твърдение? Обсъдете с аргументи. **2.** Защо до XI в. дър-

жавната власт в Западна Европа била слаба, а кралете – поставени в положение на „първ между равни“? **3.** Представете си, че живеете през X в. Изберете си към кое съсловие принадлежите. Опитайте се да опишете начина

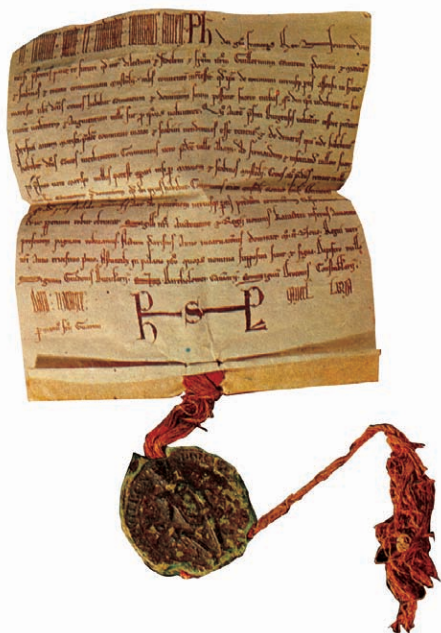
си на живот, прехрана и защита.

4. Когато не воювали, рицарите изявявали качествата си в своеобразни спортни първенства, наречени рицарски турнири. Прочетете и съставете текст за турнирите през Средновековието.

1 Гр. Брюге, в днешна Белгия.

Часовникова кула и къщи от XIII – XV в. Основан като крепост за защита от нападенията на норманите, градът се превърнал в център на търговията с платове и със Северна Европа.

2 Грагска харта за самоуправление. Издадена от френския крал Филип II Огюст в началото на XIII в.

Хартите били своеобразни конституции на градовете, в които били вписвани правата, свободите и задълженията на градовете към краля или местния феодал.

Градският живот бил познат в Средиземноморието от дълбока древност, но варварските нашествия през IV – VII в. довели до упадък на градовете. През Ранното средновековие те били най-вече слабо населени административни и църковни центрове.

Възраждане на градския живот

Към средата на VIII в. започнали да се възраждат някои стари градски центрове в Северна Италия и Южна Франция. През X и XI в. процесите на съживяване на стари и поява на нови градски центрове обхванали и други райони от Западна Европа. Нови градове възниквали често върху руините на антични центрове. В Северна и Източна Европа те израснали около мостове, пазарища, замъци, манастири, което личи в имената на градове като Брюге (мост), Ноймаркт (нов пазар) и др. 1 Много градове постигнали политическа автономия в борба със своите сеньори – феодали и епископи. Те получили харти за самоуправление и образували самоуправляващи се общности – комунни 2. Населението им се прехранвало предимно със занаяти и търговия и се ползвало с политически свободи. То образувало нов социален слой на свободни граждани 4.

Най-могъщи били морските търговски републики Венеция и Генуа в Северна Италия. През XIII и XIV в. венецианците изградили истинска империя в Адриатическо и Егейско море 6. Генуезците, подкрепени от Византия, господствали в Черно море. Други градове, като Милано и Флоренция, се специализирали в производството на оръжия и вълнени платове и в банковото дело. Неслучайно много съвременни термини във финансите имат италиански произход, например „банка“, „кредит“ и др. Прочути с богатствата си били и градовете във Фландрия (в днешна Белгия), като Гент и Брюге, които произвеждали вълнени платове. В Северна Германия се оформила Северногерманската ханза – съюз на градове като Хамбург, Бремен и др., които контролирали търговията в Северно и Балтийско море.

Обликът на средновековните градове

Пространството на средновековния град било организирано около цитаделата (крепостта). Зад стените ѝ се намирили градският площад с кметството, кварталът на най-богатите граждани, катедралата, чиито размери символизирали могъществото на града. Част от населението обитавало предградия извън защитата на стените. Отделните професионални групи заемали определени улици и квартали. Така се появили „Улица на хлебарите“, „Улица на тъкачите“ и др. 3

Повечето градове били напълно лишени от постиженията на античната цивилизация – постоянно водоснабдяване и канализация. Улиците били тесни и непроходими, паважът – рядкост. Хигиената и санитарните условия били на много ниско равнище.

3 Градски пазар за платове с шивашки работилници.

Миниатюра от XIII в.

- Опишете подробно пазарния площад: има ли паваж и тротоари; как са разположени къщите; как изглеждат магазинчетата; къде се извършва търговията.
- Сравнете начина на живот и търговия с нашето време.

4 „Градският въздух прави човека свободен.“

Фридрих, по Божия милост император... Като ценим честната и постоянна преданост на гражданите на град Бремен и желайки да ги възнаградим за тяхната вяност, Ние преотстъпваме и гарантираме на града Бремен онези права, които император Карл преотстъпи, а именно: Ако някой мъж или жена преживее без пречки в град Бремен в пределите на това, което простият народ нарича „градска черта“, в течение на година и един ден, и ако някой след това намисли да оспори неговата свобода, то след като се спре искането на тъжителя, нека се даде възможност на първия да докаже своята свобода, като се позове на гореспоменатия срок.

Из декрет на германския император Фридрих I Барбароса от 1186 г.

- Какъв вид е източникът?
- Кой и с каква цел го издал?
- В какво се състояло т. нар. право на градска черта и на кого се отстъпвало?
- За хора от кое съсловие било привлекателно да се заселят в града?

5 Обществена хигиена и епидемии

А. Разпореждаме вечер при залез да се бие камбаната и комуната да плаща на нощен пазач, който да свири с рог на зазоряване. След звъна на камбаната вечер никои чужденец да не се движи из града без своя домакин или без лампа. Никои да не изхвърля на улицата вода, пепел, слама, джибри, изпражнения, мръсна вода от баня или бокуци. Никои да не струпва смет или пепел по улиците, нито да изхвърля умряло куче или котка или друго животно в града или в своя двор. Той трябва да ги изхвърли в река Рона.

Из градското право на Авиньон, XII в.

Б. И Смъртта започна да вилнее в Сиена през май 1348 г. ... Невъзможно е за човешкия език да разкаже смразяващата истина... Жертвите умираха почти веднага. Преди това получаваха подутини под мишниците и по слабините. Баща изоставяше сина си, съпруга – мъжа си, брат – брата си, тъй като на всички се струваше, че болестта се разпространява чрез дъха и чрез погледа. И нямаше кой да погребее мъртвите.

- Какви мерки се вземали за безопасността на гражданите и за чистотата на улиците?
- Проучете каква болест е чумата и как се разпространява.
- Защо са я нарекли „черната смърт“?

6 Венеция през XIII в. Миниатюра.

- Опишете подробно картината: дворците, улиците, каналите, мостовете, корабите в лагуна.
- Посочете кои според вас са знаците за благоденствието и огромните богатства на града.
- На какво дължала Венеция богатството си?
- Какво е общото излъчване на миниатюрата?

7 **Лоренцо Медичи.** Худ. Джорджо Вазари, XV в.

Фамилията Медичи не била с благороден произход, но основателят ѝ Козимо създал мощна търговска компания и банкерска къща и влияел върху управлението на града. Синът му Лоренцо установил пълен политически и икономически контрол. Той бил щедър покровител на изкуството и допринесъл за издигането на Флоренция като център на Италианския ренесанс.

Често заразни болести засягали тежко градското население, струпано върху ограничена и замърсена площ. Най-уязвими били пристанищата, откъдето тръгвали опустошителни епидемии, като чумата, наричана „черната смърт“ **5**.

Политическо и социално устройство на градовете

Жителите на градовете били наричани бюргери (в Германия) или буржоа (във Франция). Те били в привилегировано положение спрямо селското население. Мнозина селяни се опитвали да се заселят в града и да се възползват от правилото „Градският въздух прави човека свободен“ **4**.

В някои градове се отделили укрепени квартали, населени с евреи. В тези квартали, наречени гето, евреите се чувствали защитени от враждебността на християнските си съседи. Евреите се специализирали в търговията и финансите, тъй като им било забранено да притежават земя.

Първоначално свободните градове имали републиканско олигархическо устройство. Те били управлявани от най-богатия слой граждани, наричани патриции, които се занимавали с търговия, финансови операции и земевладение. Патрицианското управление се запазило най-дълго в големите морски републики Венеция и Генуа.

В други комунни властта преминала в ръцете на цеховете – професионални сдружения на занаятчиите с политически и религиозни функции. Богатите и силни цехове отнели властта от патрициите в градове като Флоренция, Брюге, Гент и други центрове на занаяти.

През Късното средновековие много свободни градове били подчинени на централната власт. В Италия властта в градовете била поета от „тирани“, като фамилиите Висконти в Милано и Медичи във Флоренция, които ограничили градското самоуправление **7**.

През Ранното средновековие градският живот западнал. Обществото било свързано предимно със земеделието. Картината се променила през XI в., когато в Западна и Централна Европа се появили множество свободни градове. Тяхното население се занимавало най-вече със занаяти и търговия. То създало нов тип икономика, основана на пазарните отношения.

Градското съсловие – буржоазията, се превърнало в най-активната и преуспяваща част на западноевропейското общество, която оспорвала политическата и духовната власт на аристокрацията. В свободните градове се зародили принципите на съвременното гражданско общество.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Проследете възраждането на градския живот и обяснете ролята на занаятите и търговията в този процес. **2.** Защо градът бил привлекателно място за селяните? **3.** Въз основа на текстовете и изображенията опишете

пространството на средновековния град: цитадела, улици и домове, стопански дейности, обществена хигиена и благоустройство.

4. Как градските жители постигнали политическа автономия и как се променило управлението

на градовете през Късното средновековие? **5.** Проучете и избере рете един средновековен град, който е запазен до наши дни. Напишете текст от една страница по определени от целия клас показатели.

1 Храмът на Гроба Господен в Йерусалим. Първият храм бил издигнат през IV в., когато майката на Константин Велики – св. Елена, отишла в Палестина, за да открие гроба на Христос. Мюсюлманските власти подлагали хилядите християнски поклонници на различни ограничения и унижения.

2 Годфроя дьо Буйон (ок. 1060 – 1100). Кръстоносците получили това име заради кръстовете, които пришивали на грехите си.

РЕЧНИК

Монашеско-рицарски ордени – ордени, подчинени на папата, за поддържане на реда и отбраната в завоюваните земи.

Възходът на исляма и образуването на Арабския халифат през VII в. довели до завземането на редица християнски земи от мюсюлманите. Между тях били Светите места в Палестина и самият Йерусалим, които станали арена на военни сблъсъци между християнството и исляма.

Кръстоносната идея и Първият кръстоносен поход

Идеите за свещена война в името на кръста се появили през IV – V в. Св. Августин Блажени смятал, че е позволено езичниците да бъдат заставяни да приемат християнството за свое добро. През IV в. се зародило поклонничеството до Светите места **1**. Това чисто религиозно движение станало друг важен източник на кръстоносното движение. Когато през XI в. Светите места паднали под властта на селджукските турци, достъпът на християнски поклонници до тях станал неимоверно труден. Византия отправила към Папството зов за помощ срещу мюсюлманите, които застрашили дори Константинопол. Идеята за освобождение на Гроба Господен от неверниците ставала все по-популярна в Западна Европа.

През 1095 г. папа Урбан II организирал църковен събор във френския гр. Клермон и призовал обзетата от религиозен плам тълпа за поход към Светата земя **4**. Така започнал Първият кръстоносен поход (1096 – 1099). Първите кръстоносци била неорганизирана маса от селяни. Те грабели мирното население по пътя си и били прехвърлени набързо в Мала Азия, където селджуците ги разгромили.

В същото време към Светите места потеглила голяма и добре организирана рицарска армия начело с херцог Годфроя дьо Буйон **2**. Тя достигнала Константинопол и след споразумение с императора преминала в Мала Азия. Западните рицари спечелили редица победи и през 1099 г. се появили пред Йерусалим. Те превзели града с шум и избили почти цялото население, дори мнозина местни християни. Годфроя дьо Буйон бил избран за крал на една нова държава – кръстоносното Йерусалимско кралство. Успоредно с него възникнали графствата Едеса и Триполи и княжеството Антиохия **3**.

Латинските държави на Изтока

Новите завоеватели били наричани на изток „латинци“ или „франки“. Те установили в завоюваните земи нов политически и стопански ред, който възпроизвел феодалния ред в родните им страни. Местните жители, включително християните, били превърнати в зависими селяни. Кръстоносните походи дали нов тласък на търговските контакти между Запада и Изтока и възстановили икономическото единство на Средиземноморието **7**.

В Палестина възникнали **монашеско-рицарски ордени**: на тамплиерите (рицари на храма на Соломон), на хоспиталиерите йоанити (от болницата „Св. Йоан“ в Йерусалим) и на тевтонците (немците) **6**. Те трябвало да бранят Светата земя от неверниците, а в ръцете им се съсредоточили огромни богатства.

3 Кръстоносните походи

5 Крал Филип II Огюст отплава на кръстоносен поход – миниатюра, XII в.

6 ОРДЕНЪТ НА ТАМПЛИЕРИТЕ

Рицарите на Храма на Соломон, т.нар. тамплиери (от лат. „темплум“ – храм) станали любимци на Папството и добили несметни богатства. Залезът им настъпил след края на Йерусалимското кралство (1291), когато френският крал Филип IV Хубави ги обвинил в измяна и ерес. Великият магистър на ордена и редица тамплиери били избити, а ордена – официално разпуснат. Някои намерили убежище в Шотландия и Португалия. С тях се свързва появата на по-късните масони, а черната легенда за ордена продължава да преследва паметта на защитниците на Кръста.

7 Мирната колонизация на Изтока

Вижте и помислете сами как в наше време Господ превърна Запада в Изток. Ние, които бяхме западни люде, станяхме източни; този, който е бил римлянин или франк, сега е жител на Галилея или Палестина. Ние вече забравихме нашите родни места... Някои от нас притежават тук къщи и прислуга... някои са женени за чужденки и дори покръстени сарацинки... Един обработва лозя, друг – ниви; всички говорят на различни езици, но вече започват да се разбират. Този, който е бил чужденец, сега е местен; поклонникът е станал жител. Ден след ден нашите родители и близки идват тук при нас, изоставяйки имотите си. Които бяха бедни в своите страни, Бог ги направи богати.

Из „Йерусалимска история“ от Фулхерий Шартърски, свещеник, участник в Първия кръстоносен поход, XII в.

- Каква картина на живота в Йерусалимското кралство представя авторът?
- Кой бил основният мотив на кръстоносците да се заселят трайно на изток?

4 Отзвукът от посланието на папата

Едва-що папа Урбан свършил своето красноречиво послание, и Божията благодат възпламенила в безчисленото множество невероятен стремеж към пътуване в чужди страни. Той ги убедил да продадат имуществото си и да изоставят в името на Христа земята си. Богати и бедни, мъже и жени, монаси и старци, граждани и селяни били въодушевени от желание да отидат в Йерусалим... От съприкосновението с Духа Божий крадците, пиратите и останалите злодеи се отказали от престъпленията си и като се помирявали с Бога, се отправяли към чужди земи. Със своята мъдрост папата подбуждал към война с Божиите врагове всички, които могли да носят оръжие, раздавал опрощаване на греховете на покаяните се от момента, в който приемат кръста.

Из „Църковна история“ от Ордерик Виталис, 1142 г.

- Към кого отправил речта си папата?
- Каква реакция предизвикали думите му сред множеството и защо?
- Какво обещал светият отец на „въоръжените поклонници“?

8 Кръстоносците през Константинопол. Миниатюра от XV в. Венеция, която осигурила кораби на кръстоносната армия, успяла да отклони похода към византийската столица. Кръстоносците трябвало да възстановят на трона сваления император Исак II Ангел, чието син обещал да финансира начинанието. Понеже плащането се бавело, на 13 април 1204 г. изгубилите търпение кръстоносци превзели Константинопол и го подложили на нечуван погром и грабежи.

Мюсюлманите скоро се съвзели от удара и си върнали град Едеса. Това довело до Втория кръстоносен поход (1147 – 1149). В него участвали немски и френски рицари, но завършил без особен успех. По-късно египетският султан Саладин овладял Йерусалим.

Третият кръстоносен поход (1189 – 1194) трябвало да спре египтяните. Негови водачи били германският император Фридрих I Барбароса, английският крал Ричард I Лъвското сърце и френският крал Филип II Огюст **5**. Немците преминали през Балканския полуостров и Мала Азия, но след смъртта на императора се върнали. Французите и англичаните успели да спрат Саладин и спасили Йерусалимското кралство, но без свещения град.

Залезът на кръстоносната идея

В началото на XIII в. изглеждало, че кръстоносното движение може да изпълни най-важната си цел. Вместо това рицарите от Четвъртия кръстоносен поход (1202 – 1204) превзели Константинопол и положили началото на Латинската империя **8**. През 1261 г. Византия била възстановена, но кръстоносците и съюзните им венецианци запазили властта си над редица територии в Егейско и Средиземно море.

Опитите да се победи Египет и да се възвърне Йерусалим в християнски ръце, продължили. Най-упорити били германският император Фридрих II и френският крал Луи IX. Императорът залагал повече на преговорите и успял временно да върне християнското управление в Йерусалим. Френският крал предпочитал военните действия и оглавил лично Седмия (1248 – 1254) и Осмия (1270) кръстоносен поход. Но усилията му били напразни. През 1291 г. египтяните унищожили окончателно Йерусалимското кралство.

Кръстоносните войни продължили на Пиренейския полуостров. Там през 1492 г. испанските войски превзели последната мюсюлманска крепост Гранада. На изток кръстоносци без успех воювали срещу османските турци. В началото на XVI в. османците овладели и последните остатъци от Латинския изток.

Кръстоносните походи показали завоевателната мощ на Латинския запад. Макар че завършили с неуспех, те допринесли за укрепване на връзките между Изтока и Запада и създали модел за колонизирането на Новия свят от европейците в края на XV в.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Посочете предпоставките и поводите за началото на кръстоносните походи. **2.** Защо според вас в Първия поход участвали представители на всички социални слоеве? **3.** Кои кръстоносни държави били основани на изток? Защо завоеванията били нетрайни? (Работете с картата.) **4.** Как се променила кръстоносната идея

през XII – XIII в.? **5.** Като имате предвид документ 7, разсъждавайте и обсъдете възможно ли е мирното съжителство на хора от различни религии и култури. Допринася ли това съжителство за развитието на цивилизацията? **6.** Опитайте се да представите картината на събитията от гледна точка на средновековния човек.

Вие сте: а) рицар, участвал в превземането на Йерусалим (1099), който пише писмо на „дамата на сърцето си“; б) мюсюлманин, жител на града, който описва кръстоносците. **7.** Прочетете в интернет как протекло отвоюването на Пиренейския полуостров от властта на арабите, т. нар. Реконкиста.

1 Император Отон I (936 – 973) и папа Йоан XII. Миниатюра от XV в. За да постави Църквата в служба на държавата, Отон I раздавал на манастирите и епископите земя, но в замяна изисквал те да получават инвестиатура от светската власт.

2 Манастирът „Клюни“

РЕЧНИК

Инвестиатура – от лат. „обличане във власт“, акт, с който епископ получава от папата знаците на духовна власт – пастирски жезъл и пръстен.

Конкордат – от лат. „съгласие“, договор между папата и светски владетел.

След разпадането на Каролингската империя Западна Европа изпаднала в хаос. Той бил засилен от нападенията на норманите, унгарците и арабските пирати от Северна Африка. Но от руините на империята на Карл Велики възникнали нови сили, които обединили голяма част от Западна Европа.

Папството и Священата Римска империя – новите лидери на западния свят

В началото на X в. започнал възходът на Немското кралство. Особено важно било управлението на крал Отон I. Той разгромил войнствените унгарци и предприел два похода за завладяване на Италия. През 962 г. папата коронясал Отон I за римски император **1**. Така възникнала Священата Римска империя. Нейно ядро било Немското кралство. В състава ѝ влезли и много други територии в Западна и Централна Европа.

Почти по същото време във френската област Бургундия, в манастира „Клюни“, възникнало клюнийското движение **2**. Клюнийците се обявили за пълна независимост на монашеството от светските и църковните власти и за върховенство на папата над западния свят. През XI в. те овладели и папския престол. Папа Григорий VII оповестил документ, наречен Папски диктат, с който приканвал светските владетели да се подчинят на Римската църква. Това довело до остър конфликт с императора на Священата империя Хайнрих IV, известен като Войни за **инвестиатура** **3**. В крайна сметка бил сключен договор (**конкордат**) в гр. Вормс. Според него императорът запазил известни права над Църквата само в Германия.

Папството и Империята през XII и XIII в.

В началото на XII в. амбициозните владетели на Священата Римска империя се опитали отново да поставят под свой контрол Италия и Папството. Империята овладяла обширни територии, населени със славяни, в днешните Източна Германия и Западна Полша. Множество немски колонисти се заселили на изток и спомогнали за стопанския подем на тези земи.

През втората половина на XII в. император Фридрих I Барбароса влязъл във война с могъщите градове на Северна Италия. Подкрепени от Папството, италианските градове запазили своите широки свободи. Император Фридрих II отново се опитал да наложи волята на Империята над Апенинския полуостров. Той обградил Папската държава със свои владения и заплашвал да превземе самия Рим. В крайна сметка обаче усилията на императорите се провалили.

На папския престол през XIII в. също се изредили талантлив ръководители. Най-големи успехи пожелал папа Инокентий III. Той подкрепил Четвъртия кръстоносен поход и създаването на Латинската империя. Папата смазал ереста на катарите в Южна Франция и привлякъл към уния с Римската църква Българското царство. По времето на Инокентий III възникнали и два нови ордена – на францисканците **4** и на доминиканците. Техни представители проповядвали католицизма чак до Китай и Индия.

3 Войните за инвестиция

А. Из писмо на император Хайнрих IV до папа Григорий VII, 1076 г.

Отначало ти с безумна дързост открадна от мене наследствената почта, която винаги е изпитвал към мене папският престол; а след това с най-долни хитрувания се опита да отнемеш от мене короната на Италия. Като не се задоволи с това, ти простря ръката си към епископите, които са свързани с Нас като най-драгоценни членове на Нашето тяло... Аз те лишавам от всички папски права, с които досега се ползваше, и ти запovedвам да оставиш престола на града (Рим), патриций на който съм аз по Божия милост...

Б. Из Вормския конкордат между император Хайнрих V и папа Каликст II, 1122 г.

Аз, Хайнрих, по Божия милост август император на римляните, за Божията любов и тази на Светата Римска църква и на господаря папа Каликст и за здравето на душата си оставям на Господ... и на Светата католическа църква всяка инвестиция чрез пръстен и жезъл и обещавам, че във всички църкви на империята изборът и ръкополагането на епископите ще бъдат свободни.

- Кои две важни причини изтъква императорът в писмото си за конфликта с Папството?
- Как са изразени неговата мощ и надменност?
- Сравнете тона на документи А и Б.
- Колко време трае и как завършва конфликтът между Папството и Империята?

5 Паметник на Ян Хус в Прага. Професор по богословие в Пражкия университет, Хус критикувал пороците на немското духовенство. Обявил се за създаване на чешка национална църква, независима от Папството. Смятал, че спасението на душата зависи само от Божията воля, и отхвърлял посредничеството на духовенството и църковната йерархия. Бил отлъчен от Църквата, осъден и изгорен като еретик от събора в гр. Констанц, Германия, на 6 юли 1415 г.

4 Църквата в Асизи, Италия. Монасите от ордена на св. Франциск живеели в пълна бедност и отричали материалните блага, за които Католическата църква била най-много критикувана. Външно те не се отличавали от еретиците, сред които проповядвали, и върнали много от тях към Римската църква.

- Помислете защо монашеските ордени на францисканците и доминиканците били наричани „просешки ордени“.
- Прочетете биографиите на св. Франциск и св. Доминик. На какво се дължало тяхното влияние?

6 Краят на имперската идея и зараждане на германски национални чувства в края на XV в.

Наскоро предадохме доброволно императорския венец на Рим – нещастна поличба, която предвещаваше, че нито една имперска привилегия няма да остане в наша власт. Възродете, о, мъже на Германия, онзи древен дух, с който така често ужасявахте римляните, и обърнете поглед към границите на Германия, обединете нейните разкъсани и разделени територии!... Най-прочутото ни пристанище владееят поляците, а портата към нашия океан – датчаните! На изток също силни народи живеят под робство: бохемците, моравците, словаците и силезийците, които живеят така, сякаш са отделени от нашата Германия... Толкова настоятелна е съдбата в преследването и унищожаването на германците – последните потомци на Римската империя.

Из „Инголщадски адрес“ на Конрад Целтес, 1492 г.

- Към кои държави и народи са изразени имперските претенции на германците?
- Как са обосновани те в документа?

7 Император Карл IV Люксембургски с колегията на избирателите (електорите), утвърдена със Златната була. Тя се състояла от три духовни лица – архиепископите на Майнц, Кьолн и Трир, и четирима светски принцове – краля на Бохемия (Чехия), палатинския граф на Рейн, херцога на Саксония и маркграфа на Бранденбург.

Папството в криза през XIV и XV в.

През Късното средновековие Папството и Империята изпаднали в криза. Появили се нови сили в лицето на Франция и Англия. Папският престол дори бил пренесен в южнофренския град Авиньон. Това било времето на Авиньонския плен на папите (1309 – 1378), когато те били принудени да се вслушват във волята на френските крале.

След края на този период нов разкол отслабил Римската църква. Тогава били избирани по двама, а понякога – и по трима папи. В Англия срещу произволите на Папството издигнал глас богословът Джон Уиклиф.

Още по-остър в критиките си бил чешкият професор Ян Хус **5**. В началото на XV в. той бил изгорен на клада. Привържениците му, наречени хусити, обявили война на Папството и Империята. Няколко десетилетия хуситите воювали успешно срещу католическите кръстоносци.

Империята и Европа през Късното средновековие

В Свещената империя се засилили вътрешните конфликти. През 1356 г. император Карл IV издал указ, наречен Златна була. С него той превърнал империята в съюз от почти независими държави. Самата императорска титла вече станала изборна **7**. През XV в. от Империята почти напълно се обособили Швейцария, Чехия и Нидерландия (днес Белгия и Холандия). Най-силната имперска държава станала Австрия. Владетелите ѝ от династията Хабсбург овладели императорската корона и утвърдили властта си чак до началото на XX в.

През втората половина на XV в. водещи сили в западния свят станали морските държави Испания и Португалия. През 1492 г. испански кораби, водени от генуезеца Христофор Колумб, достигнали бреговете на Бахамските острови в Карибско море. Те открили Новия свят и поставили началото на Новото време.

В средновековна Западна и Централна Европа най-важна роля играели Папството и Свещената Римска империя. Те възпльъцавали двете начала на властта – духовната и светската. И папата, и императорът претендирали за пълно върховенство и за наследството на Римската империя. Това довело до редица взаимни конфликти.

През Късното средновековие Папството и Свещената империя отслабнали. Появили се нови сили, които оспорили тяхното надмощие.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. С кой акт били положени основите на Свещената Римска империя? **2.** Кои били причините за Войните за инвеститура? **3.** На какво според вас се основавали претенциите на германските императори към Италия? **4.** Каква роля изиграло клонийското движение за възхода на Папството?

5. Проследете развитието на Папството през X – XV в. и факторите, които влияели върху неговото укрепване или упадък.

6. Дайте примери, че през периода XIV – XV в. вътрешното единство на Свещената Римска империя било нарушено. **7.** Проучете кои били най-влиятелните

монашески ордени в Западна Европа през Средновековието: название, време и място на основаване, функции в обществото. Съставете писмен текст от една страница за някой от ордените по ваш избор.

АНГЛИЯ И ФРАНЦИЯ. СТОГОДИШНАТА ВОЙНА (1337 – 1453)

1 Уилям Завоевател. Паметник в Нормандия, Франция. Областта взела името си от скандинавските нормани, които се установили трайно там в края на IX в. Норманските херцоци си оспорвали властта над областта с френските крале чак до 1204 г., когато Нормандия станала част от Френското кралство.

2 Печат на Филип II Огюст (1180 – 1223). Кралят е със знаците на властта: корона, скиптер и гербова лилия – символ на френската монархия.

Историята на Английското и на Френското кралство през Средните векове била тясно преплетена. Двете държави се намирили в близки културни и политически контакти, но били въвлечени и в тежък конфликт – Стогодишната война.

Англия и Франция през Ранното средновековие

Ранните векове от историята на двете страни преминали различно. След напускането на Британия от римляните, в началото на V в. германските племена англи и сакси завзели голяма част от острова и създали свои седем кралства. Към края на VI в. англосаксите приели християнството от Римската църква. През IX в. те отблъснали успешно скандинавските викинги. Столица на страната станал Лондон.

Френското кралство се оформило след разпадането на Каролингската империя. През 987 г. властта преминала в династията Капетинги, която управлявала почти през цялото Средновековие. Първите ѝ крале владеели само земите около Париж. Те трябвало да се съобразяват с могъщи местни барони от различни части на страната и със свободните градове в богатия френски Юг.

Начало на централизацията

През 1066 г. херцогът на Нормандия Уилям Завоевател разгромил англосаксите в битката при Хейстингс и завладял Английското кралство **1**. Норманите наложили на покорените англосакси тежък феодален режим. Старофренският език станал официален наред с латинския. Норманската аристокрация се обединила около краля, а Англия се превърнала в силно централизирана държава.

В средата на XII в. на власт дошла династията на Плантадженетите, произхождаща от Франция. Нейните представители овладели Уелс и част от Ирландия, поставили под своя зависимост и Шотландия. Те въвели общи закони за свободните англичани и оспорили властта на Капетингите във Франция.

Кралската власт във Франция също укрепнала. Крал Филип II Огюст разширил четири пъти преките кралски владения **2**. На север той отнел земи от английския крал Джон Безземни. На юг подчинил богатите търговски градове и жестоко преследвал местните жители, които изповядвали ереста на катарите, свързана с българското богомилство.

Неумелата политика на английския крал Джон Безземни предизвикала бунт на всички съсловия. През 1215 г. бароните и гражданите заставили краля да подпише Великата харта на свободите **3**. Този документ за първи път ограничавал донякъде кралската власт. Той давал големи права на бароните, рицарите и градовете и забранявал свободни хора да бъдат наказвани без съдебен процес. Великата харта сложила начало на политическите права и свободи на англичаните и се смята за основа на английската конституционна система. Към средата на XIII в. започнал да се оформя и Английският парламент **4**.

3 Из Великата харта на свободите, 1215 г.

На всички свободни мъже в Нашето кралство... Ние даваме всички гарантирани свободи, записани по-долу... 1. Английската църква ще бъде свободна... 12. Нито рицарски налог, нито васални плащания ще бъдат налагани в Нашето кралство, освен по всеобщо съгласие... 13. Градът Лондон ще се радва на всички свои стародавни свободи и ще бъде освободен от мита... 20. За малки нарушения свободните мъже да бъдат глобявани само в съответствие с големината на нарушението, а за тежко нарушение – по същия начин, но не толкова тежко, че да се отнемат средствата им за прехрана... на търговеца трябва да му бъде оставяна стоката, а на селянина – сечивата... 39. Никой свободен човек не може да бъде залавян и затварян или да му бъдат отнемани правата или собствеността, или да бъде поставян извън закона или заточаван, или да му бъде отнето общественото положение... 40. На никого няма да... отказваме или да забавяме защитата на правата и въздаването на правосъдие. 42. В бъдеще ще бъде законно за когото и да било да напусне кралството Ни и да се завръща.

- Кои от цитираните статии защитават правата на бароните и рицарите, кои – на градовете, и кои – личните свободи на поданиците?
- Какво е историческото значение на статии 20, 39, 40, 42?

4 Сградата на Британския парламент. Английският парламент се превърнал в модел за представителните институции, които, макар и в изменен вид, съществуват до днес. Кралете били принудени да се съобразяват с мнението на парламента по важни въпроси. Утвърдили се елементи на парламентарната процедура, като дебати и гласуване. През Средните векове ролята на парламента все пак била ограничена, а в него не били представени селяните – огромната част от населението.

5 Битката при Кресу (1346). Миниатюра от XV в.

Леките лъкове на английските стрелци (вдясно) били по-ефективни от тежките арбалети на французите (вляво).

6 Централизация на Франция при Луи IX

Върху земите, на които сме назначили Нашите кралски съдии, те да определят по един ден от месеца, наречен углавен съд. На този ден, с тяхното посредничество, всички, които дойдат с жалба, ще получат незабавно правосъдие и справедливост. Забраняваме на Нашите съдии да затварят когото и да било или да конфискуват имуществото му, особено когато лицето пожелае да се яви със солидни гаранции пред правосъдието на Нашия двор; с изключение на убийство на човек, отвличане и държавна измяна.

Из кралски указ на Луи IX, XII в.

- Кой назначавал кралските съдии? • Какви били задачите и правата им? • Каква роля за засилването на кралската власт имал кралският съд, като имате предвид, че той имал право да отменя присъди, произнесени от феодалните съдилища на местните сеньори? • Сравнете информацията с Великата харта на свободите: на коя статия от Хартата отговаря последното изречение в документа? Направете изводи.

7 Граждани на Троя предават ключа на града на Шарл VII и Жана д'Арк.

Едва 16-годишна, девойката Жана д'Арк се явила във френската армия и съобщила, че имала видения, в които Бог я избрал да освободи Франция от англичаните и да помогне на принц Шарл да заеме престола. През 1429 г., водени от Жана, французите освободили обсадения Орлеан. Орлеанската дева била изгорена като вещица в Руан. Обявена за светица едва през XX в., тя е една от светците покровители на Франция.

Това събрание на съсловията контролирало донякъде кралската власт. През XIV в. се оформили двете му части (камари): Камара на лордовете за висшата аристокрация и Камара на общините за рицарите и градовете.

Процесите на централизация се засилили и във Франция. Крал Луи IX Свети въвел единна монетна единица, еднакви мерки и теглилки и забранил частните войни. Той учредил кралски съд като общодържавен орган на правосъдието **6**. Крал Филип IV Хубави разширил още повече преките кралски владения. В началото на XIV в. той създал Генералните щати – събрание, в което били представени духовниците, рицарите и градовете. Това събрание обаче нямало свободите, които си извоювал Английският парламент.

Стогодишна война (1337 – 1453) и обединение на Франция

През 1337 г. английският крал Едуард III обявил война на новата френска династия Валоа, тъй като претендирал за наследството на Капетингите. Английската армия била много по-добре въоръжена от френските рицари. Особено ефективни били английските стрелци с лък **5**. Французите претърпели редица поражения. И двете кралства тежко пострадали от „Черната смърт“ (1348 – 1349). Стопанската криза довела до избухването на мощни селски въстания.

В началото на XV в. английският крал Хенри V превзел дори Париж и бил обявен за френски крал. След смъртта му френският престолонаследник Шарл VII продължил съпротивата срещу англичаните. Той бил подкрепен и от девойката Жана д'Арк, която твърдяла, че Господ я е изпратил да спаси Франция **7**. Въпреки че по-късно била заловена и убита от англичаните, Жана вдъхновила френските войски. През 1453 г. англичаните били напълно прогонени от Франция. До края на XV в. територията на страната се увеличила значително, а кралската власт укрепнала. Франция се превърнала в една от водещите европейски страни. След кръвопролитни граждански войни мирът се възцарил и в Англия. През 1485 г. крал Хенри VII Тюдор поставил началото на нова династия и на нова бляскава епоха в историята на кралството.

Англия и Франция се развивали първоначално като периферни сили за Запада. Постепенно двете кралства преодолели феодалната разпокъсаност и се превърнали във важна част от западния свят. В тях се оформил и първообразът на парламентарната система и силно централизирана държава. Очертали се контурите на атлантическа Европа, която по-късно щяла да предприеме мащабна колонизация из целия свят.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Посочете поне пет факта, които потвърждават, че историческото развитие на Англия и на Франция през Средновековието били тясно свързани. **2.** Какви последици имало завладяването на Англия от Уилям за англосаксите и за културното развитие на

страната? **3.** Проследете успоредно процеса на централизация на двете кралства и го отразете в таблица със следните показатели: владетел, дейност и реформи, резултати, изводи. **4.** Сравнете Английския парламент и Генералните щати във Франция.

Посочете общото и различното. **5.** Изберете един от представените в урока френски или английски владетели. Проучете неговата дейност и го представете в писмен текст от една страница.

1 Превземането на Константинопол, 1204 г. Худ. Тинторето, XVI в. Новият Рим, християнската столица на Изтока, която устояла на няколко обсади, бил превзет от кръстоносците християни. Църкви и манастири, чудотворни мощи и икони били унищожени или ограбени и отнесени във Венеция и Западна Европа.

- Опишете сцената. Обсъдете пагубните последици от конфликта между западните и източните християни.

2 Златен печат на цар Иван Асен II (1218 – 1241). След победата над епирския деспот Теодор Комнин при Клокотница той се титулувал „цар на българи и гърци“.

- Посочете регалиите: корона, скиптр, кълбо с кръст.

През Ранното и Същинското средновековие Византия била водеща сила в Източна Европа. Около нея се оформил кръг от славянски народи, свързани с православието. Възникнала византийско-славянската общност. Към края на XII в. Източната империя навлязла в криза.

„Империята в изгнание“. Възстановяване на Византия

В началото на XIII в. Православният изток бил разпокъсан и слаб. Обширната Киевска Рус се разпаднала на отделни княжества. Византия се борела за териториите си със сърбите, унгарците и Българското царство, възобновено през 1185 г. от братята боляри Петър и Асен. От Азия към Европа се устремили монголите и татарите, обединени от Чингис хан.

Ударът обаче дошъл от запад. През 1204 г. пред Константинопол се появили войските на Четвъртия кръстоносен поход, организиран от Венеция и папа Инокентий III, който бил решен да приключи Източната схизма. Затова папата сключил духовен и политически съюз (уния) с българския цар Калоян (1197 – 1207) и насърчил кръстоносците да атакуват Константинопол. На 13 април 1204 г. те превзели града, разграбили неговите богатства и избили много от жителите му **1**. Кръстоносците провъзгласили новата католическа Латинска империя начело с император Балдуин I. В разпокъсаните византийски земи се оформили държави, които си поставили за цел да освободят Константинопол от латинците. Най-важни били Епирското деспотство и Никейската империя в Мала Азия.

През 1205 г. цар Калоян нанесъл съкрушително поражение на латинците в битката при Одрин. Надеждите на ромеите за освобождение се засилили. От сложната обстановка на Балканите се възползвал българският цар Иван Асен II. След победата му над епирците при Клокотница през 1230 г. Българското царство станало най-обширната и силна държава в Югоизточна Европа **2**.

Едва през 1261 г. никейският император Михаил VIII Палеолог освободил Константинопол. Но възстановената Византия била твърде далеч от блясъка на старата Ромейска империя. За да избегне нов кръстоносен поход, Михаил VIII дори приел уния с Римската църква.

Православният изток през XIV в.

През XIV в. Православният изток изпаднал в криза. На Балканите и в руските земи силно влияние имала татарската държава Златна орда. Византия се принудила да направи големи отстъпки на Генуа, за да противодейства на Венеция. Икономиката на империята била сериозно отслабена. Константинопол никога не се възстановил от разорението през 1204 г. Голямата чумна епидемия от 1348 – 1349 г. се отразила тежко и на Балканите, които загубили част от своето население.

Към средата на XIV в. на Балканите се издигнала сръбската държава **4**. Владетелят ѝ Стефан Душан дори се обявил за „цар на сърби и гърци“ **5**.

3 Последници от Черноменската битка (1371)

Тогава деспот Углеша дигна всички сръбски и гръцки войски и брат си крал Вълкашин и мнозина велможи, около шестдесет хиляди избрана войска, която тръгна да изгони турците, без да помислят, че срещу Божия гняв никои не може да се противопостави. Те не само не изпъдиха турците, но сами люто пострадаха, защото бяха избити и костите си там оставиха непогребани...

Като убиха юначния деспот Углеша, турците се пръснаха и полетяха по цялата земя подобно на птици по въздуха. Едни от християните бяха изклани, други – отвлечени в плен, а онези, които останаха, и тях смърт несретна ги покоси, защото погинаха от глад... Опустя земята, лиши се от всичките си блага, погинаха людеите, изчезна добитък и плодове. Не остана княз или вожд, или наставник между людеите, нямаше кой да ги избави и спаси... Всички бяха обзети от турския страх.

Из приписка на атонския монах Исаия, XIV в.

- Коя според автора монах е основната причина за османското нашествие и кои са последиците?
- Каква картина на нашествието описва авторът?

4 Източна Европа и Балканите през XIV в.

- Посочете народите и държавите от византийско-славянската православна общност.
- Кои са двете новообразувани държави на север от р. Дунав?
- Коя била най-голямата заплаха за Византия и Балканите през XIV в.?

1 Свещена Римска империя	3 Ахия
2 Трапезунд	4 Персия

5 Цар Стефан Душан (1331 – 1355). Стенопис от Лесновския манастир, в днешна Република Македония. Въпреки конфликтите сръбските и българските царски династии често се сродявали. Съпругата на Душан – Елена, била сестра на българския цар Иван Александър (1331 – 1371).

6 Политиката на завоевателите

От шест години насам турците са отвлели от християнска земя повече от 400 000 християни, заробили всички, погубили и унищожили Сърбия, Славония, Далмация, Трансилвания, България, Босна, Унгария и Саксония, като не смятаме старите и болните, които убили и обезглавили, понеже не могли да ги откарват... Особено пък клетите християни и християнки, отвещдани в робство с въжета, железни вериги, навързани двама по двама в ложите на венецианските и генуезките търговци (на роби)... Видяхме и малки деца, и девойчета, водени и носени в кафези, както се носят птици на пазар... О, жалостен взор!

Из писмо на католическия монах Бартоломео де Яно до ръководителя на Йоанитския орден в Йерусалим, 1443 г.

- Съпоставете с документ 5: от какъв вид са изворите; кои са авторите им; свидетели ли са на събитията; каква е политиката на завоевателя спрямо обикновените хора и спрямо аристокрацията.
- Съвпада ли, или се различава отношението на авторите към описваните събития?

7 Крал Владислав III Ягело.

Худ. Ян Матейко. Кръстоносните походи на полско-унгарския крал Владислав и трансилванския княз Янош Хуняди били последният опит на католическа Европа да спре османците. В „Паметната битка на народите“ при Варна (10 ноември 1444 г.) дали живота си хиляди унгарски, полски и чешки кръстоносци, подкрепени от влашки, сръбски и български войници.

След смъртта му борбите между знатните фамилии за трона отслабили Сръбското царство. На север от р. Дунав се образували княжествата Влахия и Молдова **4**. Тяхното население, предците на днешните румънци, било силно повлияно от византийската и българската култура. Старобългарският език и кирилицата били официален език и писменост в княжествата до XVII в.

Краят на Византия и балканските православни държави

В края на XIII в. в Мала Азия възникнала държавата на османските турци. В средата на XIV в. те стъпили в Европа, обявили за своя столица гр. Одрин и започнали да нападат Балканите. Разединените балкански народи станали лесна плячка на завоевателя. България била разделена на три: Търновско царство, Видинско царство и Добруджанско деспотство. Обединени християнски сили се опитали да спрат османците в Тракия през 1371 г., но били разбити в битката при Черномен, на р. Марица **3**. Експанзията на османците станала необратима. През 1393 г. те превзели Търново, а през 1396 г. сломили Видинското царство. Въпреки че отделни български земи запазили васалното си положение, настъпил краят на българската средновековна държава. Сърбите също паднали под османска власт, а власите останали васали на раждащата се Османска империя.

В началото на XV в. Византия владеела само Константинопол и изолирани области на Балканите. Султан Мехмед II бил твърдо решен да превземе града. Византия не получила от Папството и западните сили достатъчна и ефективна военна помощ **7**. На 29 май 1453 г. османците превзели Константинопол и сложили край на Източната Римска империя. До края на XV в. балканските православни народи попаднали изцяло под османска власт **6**.

Като нов център на православието се оформило Великото московско княжество. Владетелите на Московска Русия възприели идеята, че са „Третият Рим“ и защитници на православието. Тази идея определила историческата съдба на Русия за векове напред.

През Късното средновековие Византия и свързаните с нея православни страни в Европа изпаднали в криза. До средата на XV в. те попаднали под властта на Османската империя. Владетелите на Московското княжество обявили държавата си за наследник на Византийската империя. Османското завладяване откъснало задълго православните народи от християнска Европа във време, когато Западът се разделял със Средновековието и навлизал в Новото време.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Разсъждавайте върху причините, довели до превземането на Константинопол от кръстоносците: разкола между Западната и Източната църква и взаимната неприязън между християните на запад и на изток, политиката на Папството, слабостта на Византия, апетитите на Венеция към нейните богатства. Формулирайте мнението си в свързан текст.

2. Опитайте се да посочите дългосрочните последици за страните и народите на Православния изток от временното ликвидиране на Византия (1204 – 1261).

3. Припомнете си: а) възстановяването на Българското царство от Асеневци в края на XII в.; б) външната политика на владетелите от тази династия за утвърждаването на България в Югоиз-

точна Европа до средата на XIII в.; в) ролята на цар Иван Александър в българския XIV в. **4.** Посочете три, най-важни според вас, предпоставки и три последици от османското завладяване на Източна Европа. **5.** Прочетете и съставете списък от държави, в които днес православието е традиционна религия.

1 Храмът „Света София“.

До 1453 г. там се пазели официалните костюми и регалиите и били коронясвани византийските императори. Османците превърнали църквата в джамия, която днес е музей и обект на световното културно наследство.

2 Готическата катедрала в гр. Реймс, Франция, XIII в. Кръстовидните арки и контрафорсите дали възможност за постигане на по-голяма височина и осветеност чрез многоцветни стъклени прозорци.

Съществува традиция, която представя Средните векове като „тъмни векове“ на културен застои. Тази представа не отговаря на истината. През Средновековието Европа направила важни крачки напред в науката, културата и технологиите.

Културата на Ранното средновековие

Великото преселение на народите довело до стопански и културен упадък в Европа и Средиземноморието. Той бил най-видим в бившите западни провинции на Римската империя. Византия обаче запазила много от блясъка на Древния Рим. Константинопол останал средище на търговия, занаяти и мащабно строителство. През V в. там възникнала императорската школа Магнаура, която подготвила блестящи учени и духовници, като патриарх Фотий и апостола на славяните св. Константин-Кирил Философ. В средата на VI в. по заповед на император Юстиниан била изградена църквата „Света София“ – шедьовър на православната архитектура 1. Юстиниановият „Корпус на гражданското право“ обобщил римската правна мисъл.

В Западна Европа културата и науките се възродили със създаването на Каролингската империя. Водещи културни центрове били дворецовата Академия в Аахен и някои манастири в Северна Италия и Рейнската област. Свещената Римска империя съхранила частично тези традиции. При Отоновата династия засилените връзки с Византия породили културен разцвет, наричан „Отонов Ренесанс“. Преписвали се съчинения на класическата римска литература. Били открити Академия и училища към двора, църквите и манастирите.

На Запад латинският език останал език на държавата и Църквата, а на изток – в православния свят, доминирали гръцкият и славянският старобългарски език. Старобългарската литература и кирилската азбука, създадени в школите на Велики Преслав и Охрид, дали облика на славянската православна цивилизация. Като цяло, европейската средновековна култура била подчинена на религията и Църквата. Християнството определяло живота на човека „от люлката до гроба“.

Подем на културата в Латинския запад през XI – XIII в.

През този период в Западна Европа започнал икономически и културен подем. Населението нараснало, появили се градовете, повишила се грамотността. На мястото на старите романски църкви, наподобяващи римските обществени сгради, изникнали готическите катедрали. И до днес те украсяват градските площади с устремените си към небесата кули 2. В Източна Европа базиликите били изместени от кръстополните църкви.

Градското население създавало нова културна традиция, която се откъснала от лоното на религията. Появили се шумните карнавали, светската поезия и романът на народен език. Своя особена култура развило и рицарското съсловие. Поезията на придворните поети – трубадурите, възпявала лова, войната и красотата на идеалната любов между рицаря и неговата „дама на сърцето“.

3 Университетът в Оксфорд, Великобритания. Основан през 1167 г., той и днес е сред най-престижните висши учебни заведения в света.

4 Данте Алигиери с „Божествена комедия“. Фреска от Флоренция, XV в. Поетът съчетал в творбата си християнската етика и античната традиция. Написана на живия тоскански диалект, тя станала стандарт за италианския литературен език.

През XI в. в Болоня, в днешна Италия, възникнал първият университет, а след него – университети в Париж, Оксфорд и Кеймбридж. Този нов тип учебни заведения се различавали от манастирските школи. И в тях най-важна дисциплина било богословието, но се изучавали още математика, история, филология, право **3**. Професори и студенти се организирали в самоуправляващи се академични общности.

Контактите с ислямския свят и с Византия по време на кръстоносните походи обогатили западната култура с нови познания, арабските цифри, алгебрата, химията.

Късносредновековната култура и Италианският ренесанс

През XIV и XV в. Европа преживяла тежки времена. При чумната епидемия от 1348 – 1349 г. загинала една трета от населението ѝ. Отделни райони изпаднали в тежка икономическа и демографска криза. Въпреки това континентът навлязъл в епоха на динамично стопанско и културно развитие. Център на новите процеси станала Италия със своите свободни градове. Водещи били Флоренция, Венеция и папският Рим. Тази нова епоха била наречена Италиански ренесанс (възраждане). Европейците открили античните традиции и възродили някои постижения на гръко-римската цивилизация.

Бурно се развили и литературата на народен език, архитектурата и науките. През XIII в. поетът Данте Алигиери поставил основите на италианския литературен език **4**. През XIV и XV в. Бокачо и Петрарка развили неговите постижения. Цяло ново поколение от талантиви художници и скулптори разчупило каноните на религиозното изкуство. Сред тях се открояват имената на Микеланджело и Леонардо да Винчи. Образованите италиански ренесансови дейци, наречени хуманисти, разнесли новите културни и научни постижения из цяла Западна Европа. В Италия намерили убежище византийски учени, прокудени от османското нашествие.

XV в. бил време на технологични открития. В Западна Европа се появили компасът, барутът, книгопечатането. В Испания и Португалия създали каравелата – бърз ветроходен кораб за плаване в бурните води на Атлантика. Западна Европа се озовала на прага на Новото време. В Източна Европа се очертали контурите на големите империи – Османската, Руската и Австрийската. Те определили съдбата на източноевропейските народи за столетия напред.

През Европейското средновековие били създадени множество културни и технически постижения. Те доразвили традициите на Античността и влезли в основата на модерната европейска цивилизация, която станала водещо световно явление.

ПОМИСЛЕТЕ, ОБСЪДЕТЕ, ПРОУЧЕТЕ

1. Сравнете културното развитие на византийския свят и на Латинския запад до XI в.: архитектура, книжовност, богослужебен и литературен език. Открийте прилики и разлики. **2.** Посочете пет новости в културното развитие на Западна Европа през

периода XI – XIII в. Каква била ролята на градовете и на градското съсловие за обновлението на културата? **3.** Открийте принципните различия между Италианския ренесанс и по-ранните културни явления, като т.нар. Каролингски, Македонски, Отонов ренесанс.

4. Прочете подробно технологичните открития през XV в. **5.** Прочете в интернет и напишете текст за избран творец на Италианския ренесанс, като откриете новостите в неговото творчество.